

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2021

Marika Horáková

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Marika Horáková

Připravenost dospívajících z dětských domovů na samostatný život

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Pavlína Jurníčková, Ph.D.

2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala samostatně, a že jsem v seznamu zdrojů uvedla všechny použité informační zdroje.

V Olomouci, dne

.....

Bc. Marika Horáková

Děkuji Mgr. Pavlíně Jurníčkové, Ph.D.za odborné vedení, rady, trpělivost a čas, který mi při vedení této bakalářské práce věnovala. Také bych ráda poděkovala své rodině za psychickou podporu a ochotné konzultace. Velký dík patří rovněž mým osmi ochotným respondentům z dětských domovů, bez kterých by práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. Ústavní výchova.....	10
1.1 Dětské domovy	12
1.2 Odchod dospívajících z dětského domova	13
2. Dospívající	15
2.1 Základní charakteristika cílové skupiny.....	15
2.2 Základní potřeby mladého dospělého	16
3. Připravenost na samostatný život.....	17
3.1 Doba ukončení pobytu v dětském domově	18
3.2 Studium a zaměstnání.....	19
3.3 Bydlení	19
3.4 Finance	20
3.5 Samostatnost.....	20
3.6 Příprava na odchod a potřebné informace.....	21
3.7 Shrnutí kapitoly o připravenosti	22
VÝZKUMNÁ ČÁST	23
1. Metodologie výzkumu.....	23
1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky práce	23
1.2 Metoda výzkumu.....	24
1.3 Metoda získávání dat.....	25
1.4 Popis výzkumného souboru	26
1.5 Metoda zpracování dat	28
1.6 Metoda analýzy dat	29
2. Výsledky výzkumu.....	30
2.1 Plány na budoucnost.....	30

2.1.1 Studium a zaměstnání.....	32
2.1.2 Bydlení	34
2.1.3 Finance	35
2.1.4 Samostatnost.....	36
2.2 Obavy a „těšení se“	37
2.3 Příprava na odchod z dětského domova	38
2.3.1 Pomoc a podpora z dětského domova	39
2.3.2 Vnímaná celková připravenost.....	41
2.3.3 Doporučení pro ostatní	42
2.4 Shrnutí výzkumu	45
Závěr.....	48
Zdroje	50
Anotace.....	53

Úvod

Předkládaná bakalářská práce se věnuje tématu dospívajících z dětských domovů (DD) a jejich odchodu ze zařízení. Řeší problematiku a téma přechodu dospívajících z ústavní péče (z dětských domovů) do samostatného života. Práci bych ráda zjistila, (pomocí odborné literatury, a především z rozhovorů s dospívajícími ze zařízení), jaká je vnímaná připravenost dospívajících před odchodem z dětských domovů.

Přijde mi důležité, aby dospívající, kteří opouští dětské domovy, byli připraveni na „samostatný a nový život“. Mnohdy mají právě oni problém se začleněním do běžného života a chybí jim nezbytné rady a informace. Díky poznatkům z následující práce by tak mohlo být snadnější dospívajícím dětem lépe porozumět a být jim podporou a pomocí v tomto náročném období změny. Často to je právě sociální pracovník, psycholog nebo vychovatel, který jim může s touto náročnou životní situací pomoci.

Na samém začátku utváření bakalářské práce jsem si (z databáze kvalifikačních prací na Univerzitě Palackého i na Vyšší odborné škole sociální Caritas) prohlédla větší množství bakalářských i absolventských prací týkajících se obnoveného tématu – dle klíčových slov: *dětské domovy, samostatný život, odchod ze zařízení, připravenost na samostatný život...* Právě z těchto prací jsem čerpala inspiraci pro výběr odborné literatury. Odbornou literaturu jsem čerpala převážně z Národní knihovny ČR v Praze.

Pro porozumění dané problematice jsem se musela začíst do tří základních zákonů vztahujících se k předkládanému tématu. Jsou jimi: „Zákon č. 359/1999 Sb. - *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*“, „Zákon č. 89/2012 Sb. - *Občanský zákoník (nový)*“ a o „Zákon č. 109/2002 Sb. - *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, změně dalších zákonů*“.

Velké množství autorů pokládá téma „*odchodu dospívajících z ústavní péče do samostatného a běžného života*“ za problematičtější. Například Vocilka (2000, s.260) ve své charakteristice jednotlivých dětských domovů z roku 2000 srovnává 124 dětských domovů. Upozorňuje na největší problémy při práci v dětských domovech (DD). Jako největší problém udávalo 43 domovů „**obtíže při získávání ubytování a pracovního uplatnění pro svěřence s ukončenou ústavní výchovou v DD**“.

Běhounková (2012) se ve své publikaci „Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči“ zabývá problematikou odchodu dítěte do samostatného života. Dle autorky děti opouští ústavní zařízení dříve než jiné děti (záhy po dovršení věku 18 let – v takto nízkém věku je člověk ještě nezralý a chybí mu zkušenosti potřebné pro tento proces). Proces osamostatňování je pro svěřence ústavní péče mnohdy složitější. Postrádají běžné zázemí rodiny.

Cílem předkládané bakalářské práce a výzkumu samotného je zjistit, **jaká je vnímaná připravenost dospívajících před odchodem z dětských domovů**. V této práci se budu ptát přímo dospívajících dětí před odchodem, jakožto přímých účastníků ústavní péče v dětských domovech a celé této problematice. Během přípravy, při pročítání jiných prací na toto téma, jsem objevila pouze malé množství prací, které by obsahovaly kvalitativní rozhovory přímo s dospívajícími z DD. Věřím, že právě od nich se dají zjistit cenné informace a lépe porozumět této problematice.

Bakalářská práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část má tři hlavní kapitoly. V první a ve druhé kapitole (1. „Ústavní výchova“, 2. „Dospívající“) představuji vymezení základních klíčových pojmů, vztahujících se k práci. Jedná se o pojmy jako: ústavní péče, dětské domovy (DD), dospívající a jejich základní potřeby a odchod mladých dospělých z DD. Porozumění, těmto výše zmíněným základním pojmům a potřebám dospívajícím na odchodu do samostatného života, je nezbytné pro pomoc a podporu této cílové skupiny. Jedině tak jim je možné nabídnout vhodnou pomoc či podporu pro samostatné fungování ve společnosti. Rovněž pak bude možné lépe předcházet nežádoucímu sociálně-patologickému (rizikovému/problematickému) chování dospívajících. Ve třetí kapitole (3. „Připravenost na samostatný život“) se snažím popsat a představit (na základě literatury) důležité oblasti života související s odchodem do samostatného života. Jedná se o oblasti jako je zaměstnání, bydlení, rodina, finance, samostatnost a další.

V praktické části BP se věnuji metodologii výzkumu. Představuji v ní cíl a metody výzkumu. Jedná se o empirickou práci s kvalitativním výzkumem, s rozhovory s dospívajícími dětmi, které v blízké době čeká odchod z dětského domova (ve věku přibližně od 16 let a výše).

Vztah bakalářské práce s oborem sociální práce je více než patrný. Dospívající umístění v dětských domovech si prošli nemalou citovou deprivací. Především přišli o své rodiče a o vyrůstání ve vlastní rodině. Tato ztráta může být významným handicapem v procesu osamostatňování se. Je vhodné dobře znát potřeby těchto dospívajících, aby jim byla nabídnuta vhodná pomoc a podpora k překonávání bariér a k předcházení nežádoucímu patologickému (rizikovému) chování. Právě sociální pracovník může být tou klíčovou osobou, která potřeby a okolnosti dané cílové skupiny nejvíce zná a která jim může nabídnout pomoc.

Dle Časopisu Sociální práce (2020 [online]) je sociální pracovník potřebný přímo v ústavní výchově dětí a dospívajících. Je to osoba, která komunikuje s původní problémovou rodinou dítěte, s dítětem samotným, s dětským domovem i dalšími spolupracujícími organizacemi (školy, OSPOD, soudy atd.). Poskytuje poradenství a podílí se na plánování péče o dítě a průběžně sleduje jeho vývoj i chování.

Pozice sociálního pracovníka se liší od vychovatelů/vychovatelek v dětském domově. Sociální pracovník přímo nekontroluje běžné plnění povinností dítěte, proto má více prostoru na dítě samotné a řešení jeho problémů. Rovněž má mít odbornější vzdělání než vychovatel a přehled i informace o procesu odchodu z ústavní péče. (Majerová, Tulisová, Pacnerová: Časopis Sociální práce 2020 [online])

Dle mého názoru je role sociálního pracovníka v procesu opouštění dětského domova zásadní a potřebná. Proces vstupu do samostatného života je náročný, proto by měl sociální pracovník věnovat náležitou pozornost právě přípravě dospívajících na odchod ze zařízení. Měl by dospívajícím poskytovat poradenství a usnadnit jim tak přechod z DD do samostatného života.

Téma práce: *„Připravenost dospívajících z dětských domovů na samostatný život“*
jsem si zvolila na základě své zkušenosti z praxe. Již šestým rokem sloužím jako dobrovolník v neziskové organizaci Hand of Hope na táborech pro děti z dětských domovů. Ráda bych skrze následující práci poukázala na potřeby dospívajících z dětských domovů, a především na názory samotných účastníků ústavní péče. Poté by mohlo být snadnější porozumět dané problematice.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části se věnuji vymezení několika základním pojmům a jejich zasazení do kontextu bakalářské práce. Jedná se hlavně o pojmy *ústavní výchova*, z ní pak konkrétně oblast *dětských domovů* a *odchod dospívajících* z těchto zařízení, ke kterým je i vztažen empirický výzkum. V poslední kapitole této části píšou o připravenosti dospívajících na samostatný život (jako je volba zaměstnání, zajištění bydlení nebo plánování volného času a financí).

Přijde mi, že se často dívá obecně na děti z „děčáků“ přes prsty. Často se shledávám s tvrzením, že to jsou děti ústavní, že jsou „něco méně než ostatní“, a že často nadělají více škody než užitku. Nebo také, že jsou tito lidé „zdrojem práce pro sociální pracovníky“, protože se nedokázali „správně“ začlenit do společnosti a vyžadují pomoc. Proto se pokusím v následujících třech kapitolách teoretické části, pomocí literatury, vysvětlit a objasnit některé základní pojmy a témata vztahující se k připravenosti dospívajících z dětských domovů na samostatný život.

1. Ústavní výchova

Ústavní výchova spadá pod náhradní rodinnou péči o dítě. Pokouší se dětem co nejdříve nahradit prostředí běžného domova, nikdy ho však nemůže plně nahradit. Nastává v situacích, když není vhodné, aby dítě dále setrvalo v rodině, protože by byl jinak významně ohrožen vývoj, zdraví a bezpečí dítěte. Vždy se ale upřednostňuje péče fyzické osoby nad péčí ústavní. Ústavní péče se snaží předcházet dalšímu rozvoji sociálně-patologického chování u dítěte (které si odnáší z vlastní rodiny).

Když se řekne dítě z ústavu, často se vybaví jakési opovržení – „že ústav může za nepřipravenost dítěte do samostatného života“. Většinou ale tyto děti nejsou v ústavech již od narození. Většina dětí přichází do ústavů později, ve vyšším věku. Jsou odebírány ze svých biologických rodin, které nějakým způsobem nefungují a nejsou vhodné pro další setrvání dítěte v ní. Většina dětí si tak z nich odnáší doživotní traumata a velice špatné návyky. Právě první roky života dítěte jsou klíčové pro jeho další růst a rozvoj.

Pro základní vymezení pojmu „ústavní výchova“ je důležité se začít přímo do příslušné legislativy, kde je na několika místech vymezen. Následující tři zákony se nejvíce věnují danému tématu. Jedná se o „Zákon č. 359/1999 Sb. - *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*“, „Zákon č. 89/2012 Sb. *Občanský zákoník (nový)*“ a o „Zákon č.

109/2002 Sb. - *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, změně dalších zákonů*“.

Dle Zákona o sociálně-právní ochraně dětí se jedná o opatření na ochranu dětí. Příslušné orgány sociálně-právní ochrany dětí dohlíží především na ochranu práv a zájmů dítěte. (Zákon č. 359/1999 Sb. § 28 [online])

Rozhodnutí o ústavní výchově ukládá soud. Vždy se však nejprve zvažují odlišné možnosti výchovy dítěte. Ústavní výchova je nutná v případech, kdy se rodič není schopen o dítě starat anebo když je vážně ohrožen vývoj dítěte až do té míry, že to je s rozparem se zájmem dítěte. (Zákon č. 89/2012 Sb. § 971-972 [online])

Dle zákona č. 109/2002 Sb. (§ 1-2, online) spadá pod ústavní výchovu tato zařízení: diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav a dětský domov se školou. Zařízení poskytují náhradní výchovnou péči, speciálně pedagogické a psychologické služby dětem (zpravidla ve věku od 3 do 18 let) s nařízenou ústavní výchovou. Dle zákona mají zařízení respektovat a zajišťovat základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání.

Pro všechna zařízení musí být prioritou princip pomoci i ochrany dítěte. Ústředním posláním těchto zařízení je zabezpečení kvalitních a bezpečných podmínek pro rozvoj dítěte. Vždy má ale přednost zachování modelu funkční rodiny pro dítě. Zásadní jsou následující dva dokumenty: Listina základních práv a svobod“ a „Úmluvu o právech dítěte“. (Janský 2014, s. 117-118)

Britská registrovaná charita Hope and Homes for Children pracuje s dětmi a jejich rodinami po Evropě i Africe a pomáhá dětem vyrůstat v bezpečném prostředí. Tato charita sepsala zprávu *Ending institutional care*, ve které sepisuje otázky a odpovědi na institucionální péči. Uvádí, že institucionální péče se vyznačuje univerzálním přístupem, podle kterého je stejná služba je poskytována všem dětem bez ohledu na jejich věk, pohlaví, schopnosti, potřeby a důvody odloučení od rodičů. Poskytování služby má být osobní – individuální dle základních potřeb dítěte. (Hope and Homes for Children, 2016 [online])

Ústavní výchova se snaží zabránit rozvoji dalšímu nežádoucímu sociálně-patologickému chování u dítěte. Nicméně, přišlo by mi lepší se v první řadě zaměřit na prevenci, aby dítě mohlo, pokud možno, setrvat v prostředí vlastní biologické rodiny.

A to jak na primární prevenci obecně, ale hlavně na sekundární (případně na terciální), kde už k rozvoji rizikového chování dochází. Důležité je snažit se podporovat biologické rodiny, kde dítě může nacházet útočiště. Oblast ústavní výchovy je rozsáhlým tématem, proto se již, v následujících stránkách bakalářské práce, budu věnovat problematice odchodu dětí – dospívajících pouze z dětských domovů (DD).

1.1 Dětské domovy

Kapitola o dětských domovech je klíčová pro celou práci. Jelikož cíl práce i výběr respondentů ve výzkumu věnují právě dětským domovům. Definuji v ní pojem DD, jeho legislativu i funkce.

Přijde mi důležité dětský domov nazývat dětským domovem. Nikoliv například ústavem (stylem internátního typu). V ČR jsou DD rodinného typu. Jedná se o více menších skupin, které fungují samostatně a navozují prostředí i atmosféru rodiny. Chod rodinné skupiny se po praktické stránce příliš neliší od chodu vícečlenné rodiny s tím rozdílem, že roli rodiče(ů) nahrazují vychovatelé. Nejprve zde však uvádím legislativní ukotvení: V zákoně č. 109/2002 Sb. - *Zákon o ústavní výchově* (§ 12, online) – se vymezují základní činnosti a účel dětských domovů. Záměrem DD je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou. Péče má být vykonávána dle základních a individuálních potřeb dítěte. Zaměřuje se na výchovné, vzdělávací a sociální oblasti života dětí.

Dětské domovy jsou určeny dětem a dospívajícím, kteří nemají možnost vyrůstat a žít ve vlastní ani v náhradní rodině. Můžou v nich pobývat do 18 let, maximálně však do 26 let v případě přípravy na budoucí zaměstnání (studium). (Janský 2014, s. 116)

Dětské domovy jsou členěny do několika rodinných skupin, skládajících se z nejméně šesti a nejvíce osmi dětí, odlišného věku a pohlaví. V jednom zařízení může být 2-6 rodinných skupin. (Zákon č. 109/2002 Sb. § 4, [online]) Členění na rodinné skupiny má za cíl vytvořit obdobné prostředí jako v klasické rodině. Ve skupině různého věku dětí se může přirozeně rozvíjet vzájemná sociální komunikace a interakce, včetně rozdělení zodpovědností a rolí v rodině. (Janský 2004, s. 119)

Dětské domovy mají mnohdy ničující dopad na životy dětí. K tomu, aby se děti mohly plně rozvíjet, potřebují jedinečnou péči, lásku a pozornost, jakou může poskytnout pouze rodina. Výzkumy ukazují, že institucionální péče ji jednoduše nahradit nemůže. Bez ochrany rodiny jsou děti z dětských domovů jsou velmi zranitelné k zneužívání

a zanedbávání. Často se pak ocitnou na kraji společnosti. (Hope and Homes for Children, 2016 [online])

Langmeier a Matějček (1974) se ve své publikaci *Psychická deprivace v dětství* věnují bolestivému tématu separace v dětství. Jedná se o přerušení již vytvořeného vztahu mezi dítětem a jeho sociálním prostředím (rodina, matka). Dlouhodobé odloučení dítěte od matky v několika prvních letech života (přibližně do pěti roků) vede zpravidla k narušení duševního zdraví a významně ovlivňuje další vývoj a život dítěte.

Vstup do samostatného života je velice náročnou situací. Věřím, že dětské domovy se snaží co nejlépe své svěřence na tento úkol připravit. Mrzí mě, že si někdy lidi myslí, jaké jsou ty děti chudáčci, a že jim třeba můžou přinést staré, použité a někdy i rozbité hračky, oblečení, či jiné věci. Znam velké množství těchto dětí a rozhodně tomu tak není. Samozřejmě, že se úroveň dětských domovů liší, ale obecně lze říct, že po materiální stránce děti nestrádají. Dokonce se některé mají po materiální stránce lépe než děti v běžných rodinách. Čeho mají ale podstatně méně (nebo vůbec) je láska a kvalitní vztahy. Děti z DD ztrácí rodinu dokonce dvakrát. Poprvé, když přijdou o svou biologickou rodinu, a následně podruhé, když opouštějí bezpečí dětského domova.

1.2 Odchod dospívajících z dětského domova

Odchod neboli osamostatnění se dospívajícího z rodiny je mnohdy náročným obdobím v životě člověka. A to nehledě na umístění v zařízení ústavní péče. Velké množství věcí je nových a neznámých. Právě u dospívajících z ústavní péče je tento proces mnohdy náročnější – chybí jim běžné zázemí rodiny a milujícího domova.

Dle § 33 zákona č.109/2002 Sb. (online), má dítě při odchodu z dětského domova nárok na náležitou pomoc a podporu. Dle potřeby je dítěti poskytnuta věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek. Rovněž má možnost využít poradenskou pomoc (př.: zajištění práce, až po dobu dvou let po odchodu ze zařízení). Jedná se pomoc dobrovolnou a kvůli tomu asi i málo využívanou.

Opravil (2011 [online]) uvádí, několik mýtů spojovaných s odchodem dětí z ústavní péče. Jedním z nich je, že mladý dospělý „jde z ústavu přímo na ulici“. Dospívající má však právo setrvat v dětském domově až do 26 let, pokud studuje. Záleží na svobodném rozhodnutí každého z nich. Po odchodu ze zařízení mají mladí dospělí následující možnosti, kdy každá z nich má určité klady i zápory:

- a) Návrat do vlastní biologické rodiny – Zde hrozí: riziko špatného vlivu na dítě, převýchova dítěte, ztráta dobrých návyků a našetřených peněz z dětského domova.
- b) Domy na půli cesty – Možnost podpory v postupném osamostatňování, avšak stále se jedná o jakési zařízení s pravidly, což může mladé odrazovat.
- c) Společné bydlení s partnerem – Rizikové v případě eventuálního rozchodu s partnerem.
- d) Nájemní bydlení – Může nastat v situaci, kdy už má dítě naspořené nějaké peníze a nalezenou práci pro úhradu nákladů za bydlení. Tato forma bydlení nejvíce vede k vlastní zodpovědnosti a samostatnosti.

Goodkind, Schelbe a Shook (2011, [online]) se ve své práci *Why youth leave care: Understandings of adulthood and transition successes and challenges among youth aging out of child welfare* snaží z výzkumu porozumět tomu, proč dospívající odchází poměrně brzo z ústavní péče. Výše uvedení autoři zjistili, že hlavním důvodem, proč dospívající opouští péči je touha po autonomii a nezávislosti. Konkrétně mnoho mladých lidí přirovnávalo dospělost k nezávislosti, a proto vnímali, že k dosažení dospělosti musí opustit péči. Bohužel však tato touha po nezávislosti často brání mladým lidem ve využívání a v rozvoji podpůrných služeb, které by jim mohly být pomoci (při opouštění ústavní péče).

2. Dospívající

Období dospívání se vyznačuje mnohými změnami. Člověk si vytváří vlastní identitu, hledá smysl života a budoucí uplatnění. Jedná se o určitý přechod z „bezstarostného dítěte“ do zodpovědného dospělého člověka. V tomto období se člověk postupně osamostatňuje a odděluje od rodičů. V předkládané práci jde o odchod mladých dospělých z ústavní péče. Vstup do samostatného života je obtížnou životní situací, ať už pochází z jakéhokoliv prostředí.

2.1 Základní charakteristika cílové skupiny

Práce se zabývá dospívajícími – přibližně od 16 let až po odchod z dětského domova. Jedná se především o období střední školy – před dosažením zletilosti. (Maximálně však do 26 let v případě studujících).

Jsou různí autoři a rovněž i různé definice, které vymezují termín „dospívání“ i cílovou skupinu „dospívající“. Například Říčan (2004, s. 191) vymezuje *dospívající* věkem 15 až 20 (22) let. Dle autora si mají za úkol najít své místo v životě a připravit se na budoucí povolání. Jedná se o náročné období plné rozporů a životních změn. Kovařík (2004, s. 81) charakterizuje dospívání jako období „hledání identity a vztahu sám k sobě“, nových změn, rozhodování a plánování budoucnosti.

Sobotková (2014, s. 44-45) definuje rizikovou mládež jako dospívající, kteří se potýkají s nepříznivými, sociálně patologickými jevy prostřednictvím rodiny nebo vrstevníků. Problémové chování děti často okoukávají a přejímají od svých rodičů. Dále autorka popisuje (s. 9-10) čas dospívání jako oddělování se od dospělých a získávání nezávislosti. To doprovází testování nastavených pravidel a hranic.

Sám dospívající má největší odpovědnost za změnu ve svém životě. Z rozhovorů provedených v rámci analýzy s mladými lidmi v rámci Metodiky (SKP 2019 [online]) vyplynulo několik zásadních zjištění. Mezi dospívajícími panuje nedůvěra v cílenou pomoc, což může vést až k nepřijetí a odmítání pomoci. Důvodem nedůvěry může být fakt, že se jim snaží pomoci ti samí lidé (pracovníci domova), kteří je „vytrhli z prostředí původní rodiny a snaží se je napravit“. Odebrání z péče rodičů je přitom často vnímáno jako akt nespravedlnosti.

2.2 Základní potřeby mladého dospělého

Pro porozumění (a vhodnou následnou pomoc či podporu) této cílové skupině je nezbytné znát její základní potřeby. Jedině tak jim lze nabídnout vhodnou péči. Skrze dlouhodobé neuspokojování základních potřeb člověk strádá a může se dostávat na okraj společnosti.

Děti a dospívající potřebují najít v dětském domově svůj vlastní domov, rovněž i přijetí, důvěru a lásku. DD jim jistým způsobem nahrazuje biologickou rodinu. Důležité pro ně jsou vztahy, pocit svobody, rovnocennosti a nové šance – začít znovu a lépe (než jejich vlastní rodiče). (Kubíčková 2011, s. 13-19)

Základní potřebou mladého dospělého je otázka identity. Potřeba vědět „Kým jsem?“, „Jaký mám smysl?“ nebo „Kým se mám stát?“. Právě v období dospívání je na budování identity kladen největší důraz. Říčan (2004, s. 216-225) popisuje vlastní identitu jako stav, kdy člověk rozumí sám sobě, a hlavně zná své potřeby, přání i limity. Jedná se o jistou naději do budoucnosti a o smysl života.

3. Připravenost na samostatný život

Připravenost dospívajících na samostatný život je klíčovým tématem – cílem – této bakalářské práce. Jedná se také o poměrně diskutované a ožehavé téma v oblasti ústavní výchovy. Otázkou tedy může být – jak hodně by měli být dospívající připraveni, v jakých životních oblastech a jak se dát taková připravenost poznat. Připravenost je stav, kdy je člověk připravený na nějakou určitou věc – má hotové, zařízené a připravené všechny náležitosti potřebné k této věci. Zde se může jednat například o zajištění bydlení, výběr práce, plánování rozpočtu, shánění informací a spousta dalšího. Nikde není přesně vymezené, co vše spadá do této oblasti, přesto se často mluví o nutné přípravě.

K připravenosti se váže velké množství oblastí a témat. Ty podstatné v rámci této třetí kapitoly stručně popíšu za pomoci literatury. V praktické části se pak budu na tyto témata ptát přímo dospívajících těsně před odchodem z dětských domovů. Jak oni vnímají svou vlastní připravenost a co mají za potřeby. Jsou těmi nejlepšími experty na danou problematiku.

Nevládní organizace Juventas (Černá Hora) ve spolupráci s UNICEF vydala zprávu: *It is hard when when the doors closes behind you: Leaving institutional care (Je těžké, když se za tebou zavřou dveře: Opouštění institucionální péče)*. Ve zprávě jsou popsány výsledky, možnosti podpory a doporučení, která plynou z kvalitativního výzkumu (respondenty byli účastní institucionální péče), který se konal v Černé Hoře. Výstupem bylo mimo jiné 40 doporučení, rozčleněných na několik oblastí. Nejzásadnější mi přišla oblast doporučení pro přípravu mladých dospělých na opouštění institucionální péče. Následující doporučení: (Juventas, 2015 [online])

- Vypracovat a akreditovat programy přípravy zaměřené na získávání dovedností a znalostí potřebných pro soběstačný život.
- Zlepšit spolupráci mezi Dětskými domovy a vzdělávacími institucemi (k využívání potenciálu dětí a zvyšování motivace).
- Vypracovat programy vzájemné podpory spolupráce s nevládními organizacemi (podpora následné péče).
- Vypracovat pokyny a postupy pro podporu při udržování a zlepšování kontaktů a vztahů mezi dětmi / mladými lidmi a rodiči / biologickými rodiny, aby pomohly při rychlejší reintegraci rodiny. (Zapojit soukromý sektor do příprav na převzetí soběstačnosti).

- Zajistit nepřetržité, podrobné a včasné informace pro mladé lidi (vypracovat průvodce, specializovaný internetový portál a další informativní a vzdělávací materiály, ale i rozhovory s odborníky atd.).
- Zvýšit povědomí a zapojení dětí a mladých lidí osoby v komunitních aktivitách.
- Vyvinout nástroje pro monitorování a hodnocení ke sledování pokroku v dovednostech a získání znalostí potřebných k získání soběstačnosti.

V následujících šesti podkapitolách popíšu, jaké jsou, dle mého názoru, nejdůležitější témata v oblasti připravenosti dospívajících. Tyto oblasti jsem vybrala na základě procházení vícero knih, článků, zpráv či metodik. Ráda bych zmínila následující tři (online) zdroje, které mi přišly k tomuto tématu jako stěžejní, z nich jsem také hodně čerpala. Jedná se v první řadě o projekt *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti* z roku 2015 (obsahuje kvalitativní i kvantitativní výzkum). Dále se jedná o Metodiku *sociální práce s mladými lidmi opouštějícími náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu* z roku 2019. (Tato metodika je zpracována v rámci projektu „Podpora zkvalitňování následné péče o mladé lidi opouštějící náhradní rodinnou péči nebo ústavní péči“.) A nakonec *Příručka pro děti odcházející z dětských domovů nebo pěstounské péče* (2017) věnující se tématům jako je bydlení, zaměstnání či finance.

3.1 Doba ukončení pobytu v dětském domově

Dospívajícím v dětských domovech chybí běžné zázemí vlastní rodiny. Většinou opouští ústavní péči (svůj náhradní domov) podstatně dříve než dospívající vyrůstající přímo v rodinách. Jedná se o věk mezi 18 a 19 lety. (Běhounková 2012, s. 151)

Kovařík (2004, s. 123-146) uvádí, že dospívající (v tak nízkém věku) nejsou na samostatný život vůbec připravení. Chybí jim zkušenosti a nemají zdravé vzory v rodičích. Jedná se o významnou životní situaci, která s sebou nese mnohá úskalí.

Většinou, když potřebují děti v dětských domovech s něčím poradit, obrátí se na své vychovatelky. Řeší s nimi záležitosti týkající se odchodu. Mají v podstatě jen je, a proto si k nim vytváří silnou fixaci. Tato silná fixace pro ně může být po opuštění domova velkým problémem. (Ipsos: *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti*, 2015 [online])

3.2 Studium a zaměstnání

Dosažené vzdělání je mnohdy klíčové pro budoucí život dospívajícího a jeho další uplatnění. Tito mladí lidé často pochází z prostředí, kde na vzdělávání není kladena patřičná důležitost. Pomoci může práce na motivaci (př. vzory vrstevníků) nebo vytvoření podpůrných mechanismů k úspěšnému průběhu studia a jeho absolvování. (SKP: Metodika 2019 [online])

Děti z domovů většinou skončí na oborech s výučním listem, což omezuje jejich uplatnění na trhu práce. Někteří z nich plánovali ve studiu ještě pokračovat, nicméně po odchodu z DD naprostá většina dospívajících nepokračuje ve studiu. Jako největší obavu z budoucnosti uvádějí hledání zaměstnání, což je pro ně zároveň i největší prioritou v oblasti přípravy před odchodem ze zařízení. Při hledání zaměstnání pomáhají známí nebo přijdou vhod inzeráty na internetových portálech. V naprosté většině jdou dospívající pracovat v oboru, který vystudovali. Většinou se jedná o manuální obory. (Ipsos: Integrace dětí z dětských domovů do společnosti, 2015 [online])

V oblasti zaměstnání nemusí být v první řadě problémem získání práce, ale její udržení. Limitujícím faktorem pro mladé dospělé z DD při „pohybu na trhu práce“ je skutečnost, že mnohdy dosáhli nižšího stupně vzdělání. V rámci „doprovázení do dospělosti“ je vhodné zaměřit se na posilování pracovních kompetencí ještě před dosažení zletilosti. Dle metodiky (SKP 2019 [online]) jde zejména o tyto kompetence:

- Spolehlivost (docházka do zaměstnávání, dodržování pravidel v práci atd.)
- Komunikační schopnosti
- Ochota učit se
- Schopnost týmové spolupráce
- V případě manuálních, technických a průmyslových profesí zručnost (jemné motorické dovednosti rukou)

3.3 Bydlení

Obdobně jako v oblasti zaměstnání je u bydlení klíčovým problémem či rizikem jeho udržení. Z průzkumů má velké procento dospívajících bydlení zajištěné (buď se vrací domů, nebo si najdou komerční bydlení například formou spolubydlení s vrstevníky) už před odchodem ze zařízení. Ohrožení ztrátou bydlení může tedy nastat až s určitým časovým odstupem, kdy tito mladí lidé začínají selhávat v určitých oblastech (dluhy, nevhodné chování, narušené kontakty s rodinou) a kdy se dostávají do „druhé

životní krize“. Vhodnou pomocí může být zřízení cvičných bytů už v rámci dětských domovů, kde si dospívající můžou nanečisto vyzkoušet samostatný život. (SKP: Metodika 2019 [online])

Z výzkumu projektu Ipsos plyne, že dospívající před odchodem z domova si ubytování v domě na půl cesty či na ubytovně připouští až jako jedno z posledních možných řešení. Avšak reálně, tyto situace po krachu původně naplánovaného bydlení nejsou výjimkou. Většinou si plánují bydlení u partnera/partnerky nebo u známých (nebo to ještě neví). Když jim však tato první možnost nevyjde, neví co dál. Právě pak přichází role neziskových organizací. Mladí dospělí po odchodu ze zařízení uvádí jako nejrizikovější oblast bezdomovectví, dále pak finanční problémy nebo dokonce i exekuce. (Ipsos: Integrace dětí z dětských domovů do společnosti, 2015 [online])

3.4 Finance

Hospodaření s penězi je mnohdy náročné. Pomocí může být sestavení rozpočtu, který nabízí přehled o základních příjmech a výdajích člověka.

V projektu *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti* (2015 [online]) se mladí dospělí po odchodu ze zařízení sdíleli s tím, že častou záchranou pro ně byly sociální dávky. Většinou se o nich dozvěděli až v situaci nouze od nějaké neziskové organizace. Pro mnoho z nich bylo problémem hospodaření s penězi. Dětské domovy poskytují výstupní dary, další pomoc organizují převážně jen neziskové organizace či nadace. Z výzkumu také plyne, že děti mají před odchodem ze zařízení nízkou finanční gramotnost (často neznají pojmy jako je: úroková sazba, daň z příjmu a sociální či zdravotní pojištění. (Ipsos: Integrace dětí z dětských domovů do společnosti, 2015 [online])

3.5 Samostatnost

V rámci samostatnosti (a tématu „doprovázení do dospělosti“) jsou důležitou oblastí u dospívajících také psychosociální dovednosti. U mladých dospělých jde zejména o (SKP: Metodika 2019 [online]):

- Práci s identitou (zbavit dítě odpovědnosti za selhání, „že ono je problémem“)
- Schopnost navazování a udržování kvalitních vztahů (interpersonální dovednosti)

- Zvyšování psychosociální odolnosti (= schopnost, díky níž dokážou mladí dospělí vést plnohodnotný život dospělého jedince – a to bez ohledu na jejich minulost)

3.6 Příprava na odchod a potřebné informace

Pokud se vnímá vstup do samostatného života jako náročný úkol a je snahou, aby ho dospívající zvládli, je potřeba jim pomáhat. Nabídnout jim vhodnou přípravu na odchod ze zařízení, a to již několik měsíců nebo i roků před jejich odchodem. Pokud bude ve společnosti převládat názor, že tyto děti jsou nebezpečím pro národ, že „rostou pro kriminál“, nebo že jsou nevychovatelné, nebude to mnoho lidí motivovat k tomu jim pomoci. I samotní dospívající z toho budou frustrováni a tyto „lži“ si přijmou za své. (Dejme dětem šanci [online])

Často chybí dospívajícím při odchodu dostatek praktických informací pro život. Například o zařizování věcí na úřadech nebo o možnosti pomoci nabízené neziskovými organizacemi. (Ipsos: Integrace dětí z dětských domovů do společnosti, 2015 [online])

Existuje velké množství institucí, které bude dospívající v prvních dnech a měsících po opuštění zařízení potřebovat. Je vhodné se s nimi a s jejich službami zavčas seznámit. Jedná se například o Czech Point, poštu, úřad práce, městský úřad, matriku, Českou správu sociálního zabezpečení a v neposlední řadě o zdravotní pojišťovnu. (Měrková, Sedláček 2017 [online])

Jednou z takových neziskových organizací je i obecně prospěšná činnost Yourchance. Vybrala jsem právě ji, jelikož mě zaujala svou činností. (Při zpracovávání tématu práce jsem si procházela velké množství neziskových organizací, které se věnují této cílové skupině. Jejich projekty jsou většinou podobné.) Yourchance ke konci roku 2020 uspořádala online konferenci na téma *Nejvyšší zájem dítěte*. Byli na ni pozváni odborníci ze stran státního aparátu i lidé, kteří jsou každodenně s touto skupinou dětí a mladých dospělých v kontaktu. Konference se věnovala problematice péče o ohrožené děti a jejich odebrání z péče rodiny. Při rozhodování o formě náhradní rodinné výchovy je zapotřebí brát na zřetel nejlepší zájem dítěte. Yourchance provozuje projekt *Začni správně* (pro mladé dospělé na odchodu z ústavní péče), jehož součástí je i nová kniha (z roku 2020) – *Fenomén dítěte v systému aneb teorie a praxe náhradní rodinné výchovy*. Publikace je výjimečná v tom, že seznamuje čtenáře s oběma instituty náhradní rodinné výchovy – náhradní rodinnou péčí a ústavní výchovou. V knize se prolíná teorie s praxí,

kteřá je zastoupena citacemi, reálnými příběhy, kazuistikami a odbornými okénky z praxe. Věnuje se tématu opouštění ústavní výchovy, záchranné síti organizací po odchodu i popisu integrační metodiky projektu *Začni správně*. (Štiková a kol.: Časopis SP 2021 [online])

Problematika péče o ohrožené děti, jejich odebrání z péče rodiny a následně i proces ústavní výchovy s jejím opouštěním je velmi složitým tématem. I samotní odborníci musí přistupovat k celé záležitosti velmi obezřetně. Proto mi, výše zmíněná publikace a konference, přijdou jako velice přínosné a podnětné.

3.7 Shrnutí kapitoly o připravenosti

V celé této třetí kapitole o připravenosti jsem se, na základě odborné literatury, pokusila popsat oblasti, které souvisí s připraveností dospívajících na samostatný život. Vybrala jsem, dle mého názoru, šest nejzásadnějších témat. Jedná se o dobu ukončení, studium a zaměstnání, bydlení, finance, samostatnost a v neposlední řadě i samotná příprava na odchod a potřebné informace s tímto tématem související.

V rámci této kapitoly mi přišly nejpřínosnější následující tři, již výše zmíněné, zdroje. Jednalo se v první řadě o projekt *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti* z roku 2015. Přínosný mi přijde v tom, že obsahuje kvalitativní i kvantitativní výzkum. A to zacílený jednak na dospívající před odchodem a zároveň i pár měsíců po jejich odchodu ze zařízení. Ukazuje tak, jak se liší očekávání a tvrzení dospívajících před odchodem v době přípravy, se „situací po odchodu“. Dále se jednalo o Metodiku *sociální práce s mladými lidmi opouštějícími náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu* z roku 2019. Tato metodika mi přijde vhodná zejména pro jednotlivce a skupiny, kteří se snaží této problematice více porozumět a nabídnout dospívajícím vhodnou pomoc či podporu. A nakonec *Příručka pro děti odcházející z dětských domovů nebo pěstounské péče* (2017). Dle mého názoru se jedná se o ideálního průvodce pro mladého dospělého na odchodu ze zařízení. Všechna témata tam jsou velice jasně a srozumitelně vysvětlená.

VÝZKUMNÁ ČÁST

V předkládané bakalářské práci se věnuji tématu a problematice odchodu dospívajících z dětských domovů. Cílem celé bakalářské práce je zjistit, jaká je vnímaná připravenost dospívajících před odchodem z dětských domovů. V teoretické části práce jsem se věnovala teoretickému vymezení několika základních pojmů a jejich zasazení do kontextu práce. Dále jsem popsala základní oblasti v tématu připravenosti na odchod ze zařízení. Ve výzkumné části práce se budu ptát přímo dospívajících – dospělých dětí před odchodem. Jsou to právě oni, o které tu v první řadě jde.

Ve výzkumné části nejprve popíšu metodologii výzkumu, což zahrnuje cíl výzkumu a výzkumné otázky, popis výzkumného souboru, metodu výzkumu a získávání dat, způsob zpracování dat a etické aspekty výzkumu. Následně představím výsledky tohoto výzkumu.

1. Metodologie výzkumu

Ve výzkumu této práce se budu ptát přímo dospívajících dětí před odchodem, jakožto přímých účastníků ústavní péče v dětských domovech a celé této problematiky. Během přípravy, při pročítání jiných prací na toto téma, jsem objevila pouze malé množství prací, které by obsahovaly kvalitativní rozhovory přímo s dospívajícími z DD. Věřím, že právě od nich se dají zjistit cenné informace a lépe porozumět této problematice.

1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky práce

Pro vymezení hranic zkoumaného jevu je dle Miovskeho (2006, s. 88) nutné si jasně stanovit výzkumný problém a z něj plynoucí výzkumnou otázku. Výzkumná otázka musí být položena jasně a srozumitelně. Musí z ní být zřejmé, že v rámci výzkumu je na ni autor schopen odpovědět (za použití plánovaných metod a postupů výzkumu).

Výzkumným problémem této práce je **problematická integrace mladých dospělých do samostatného života po ukončení pobytu v dětských domovech.**

V teoretické části jsem se věnovala problematice odchodu dospívajících z dětských domovů. Psala jsem o tom, že přesun mladého dospělého z ústavní výchovy není vůbec jednoduchou záležitostí. V mnoha případech nedopadá dobře. Dospívající nemají, v tomto náročném životním období, podporu a zázemí své milující rodiny. Nemají, „kam se vrátit“. Po odchodu z dětského domova selhávají v mnoha oblastech

života. Často nejsou schopni navázat dlouhodobější pevné vztahy a chybí jim finanční gramotnost. Někdy také ani nedokončí (nebo mají nedostatečné) vzdělání, což je výrazně znevýhodňuje na trhu práce a může být důvodem dlouhodobé nezaměstnanosti. Dlouhodobá nezaměstnanost s sebou pak často nese finanční dluhy. Věk, ve kterém dospívající opouští zařízení, je většinou nízký (18-19 let). V tomto nízkém věku je člověk ještě v mnoha ohledech velice nezralý a nevyspělý pro samostatný život.

Cílem této práce je: Pomocí kvalitativního výzkumu **zjistit, jaká je vnímaná připravenost dospívajících před odchodem z dětských domovů**. Jedná se zároveň i o výzkumnou otázku: „*Jaká je vnímaná připravenost dospívajících před odchodem z dětských domovů?*“ Tento cíl jsem dále rozdělila na tři dílčí cíle – a zároveň i otázky, které jsem použila jako osnovu při mých rozhovorech s respondenty:

Dílčí cíl 1.: Zjistit, jak si respondenti plánují svůj život po odchodu z dětského domova.

Dílčí cíl 2.: Zjistit na co respondenti po odchodu nejvíce těší, jaká mají přání a čeho se naopak bojí a co jim přijde jako výzva.

Dílčí cíl 3.: Zjistit, jak respondentům dětský domov pomáhá s přípravou na odchod – jak si respondenti myslí, že jsou připravení.

Záměrem tohoto výzkumu je přiblížit problematiku odchodu dospívajících z dětských domovů pohledem účastníků samotných. Porovnat, zda a jakým způsobem se shoduje tvrzení odborné literatury s odpověďmi respondentů. Ve třech dílčích cílech se skrývají základní témata (studium, zaměstnání, bydlení, finance, samostatnost a samotná příprava na odchod) v oblasti připravenosti na samostatný život. Z těchto odpovědí pak bude snadnější nabídnout dospívajícím vhodnou podporu a pomoc.

1.2 Metoda výzkumu

Vzhledem k tématu a cíli práce je vhodné pro výzkum využít kvalitativní přístup. Dalším důvodem této volby je má osobní známost s těmito respondenty a vůbec s cílovou skupinou dětí a dospívajících v dětských domovech. Již několik let jezdím s těmito dětmi na tábory a něco už o nich vím.

Cílem kvalitativního výzkumu je vytváření nových hypotéz, nového porozumění a teorie. Proto se označuje za induktivní logiku (z průběžného sběru dat se postupně získávají předběžné závěry a výstupem mohou být nové hypotézy či teorie). Výzkumník

skrze něj získává velké množství informací o velmi malém počtu jedinců. (Disman 2000, s. 286-287)

Kvalitativní výzkumník na začátku práce vybírá téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může v průběhu pozměňovat nebo doplňovat. Výzkumník analyzuje a vyhledává informace, které odpovídají na výzkumné otázky. Sběr dat a jejich analýza probíhají v delším časovém úseku. Běžným rysem kvalitativního výzkumu je, že reflektuje obvykle běžné každodenní situace (jedinců či skupin). Výhodou kvalitativního výzkumu je získávání podrobného popisu a vhledu při zkoumání jedince, skupiny, události či fenoménu. Další výhodou pomoc při počáteční exploraci problémů. Naopak nevýhodou je snadná ovlivnitelnost výzkumníkem a jeho osobními preferencemi. Získané poznatky nemusí být zobecnitelné na další populaci. Rovněž je nevýhodou časová náročnost analýzy a sběru dat. (Hendl 2016, s. 46-48)

Na kvalitativním výzkumu se pro účely této práce podílelo osm respondentů z dětských domovů. Sběr dat probíhal od srpna 2020 do února 2021. Během výzkumu jsem několikrát upravila výzkumné otázky. Také jsem se snažila postupně vylepšovat své dotazovací schopnosti – někdy bylo nutné otázky zjednodušovat a více se snažit chápat životní okolnosti klienta. Souběžně s probíhajícím výzkumem jsem analyzovala data. Když bylo potřeba, tak jsem se respondentů doptávala na podrobnosti. Proces sběru dat byl tedy dlouhodobý. Téma výzkumných otázek se, dle mého názoru, týká každodenních situací a aktivit. Dle popisu mého výzkumu je vidět, že se podobá charakteristice kvalitativního výzkumu Hendla, kterou jsem uvedla v předchozím odstavci. Jedná se o výzkum, jenž využívá kvalitativní logiku a přístup. Nabízí vhled do problematiky, který umožní její další hlubší zkoumání.

1.3 Metoda získávání dat

Jako metodu pro sběr dat jsem vybrala **polostrukurovaný rozhovor** (neboli polostrukurované interview). Miovský (2006, s. 159-161) ho řadí mezi nejrozšířenější metody získávání kvalitativních dat. Jeho hlavní výhodou je to, že představuje kompromis mezi strukturovaným a nestrukurovaným rozhovorem. Při použití této metody se dá zaměřit pořadí otázek. Je také možné požádat respondenta o upřesnění odpovědi, o dovysvětlení toho, jak danou věc myslí (pro správné pochopení). Rovněž je možné klást doplňující otázky. Jinými slovy se v podstatě dají kombinovat prvky

strukturovaného i nestrukturovaného rozhovoru, což je ideální výzkumná technika v rámci kvalitativního přístupu.

Metodu polostrukturovaného rozhovoru jsem si zvolila díky její volnosti při vedení rozhovoru. Rovněž mi metoda umožnila neformální a nenucený přístup ke respondentům, zároveň jsem však měla přibližnou strukturu otázek a témat, kterých jsem se při rozhovoru držela. Základem rozhovoru byly tři oblasti otázek, které jsou v souladu s mými dílčími cíli práce, které jsem uvedla výše. V každé oblasti jsem spontánně vytvářela a pokládala otázky, které směřují k odpovědi na daný dílčí cíl. Během rozhovorů jsem neměla přesnou osnovu. Chtěla jsem, aby se respondenti cítili přirozeně a uvolněně, jelikož se jedná poměrně o citlivé a osobní téma. Snažila jsem se o to, aby se respondenti volně rozpovídali o tématech, která jsou pro ně důležitá. Jednalo se hlavně o tři oblasti témat:

- 1.: Zjistit, jak si respondenti plánují svůj život po odchodu z dětského domova.
- 2.: Zjistit na co respondenti po odchodu nejvíce těší, jaká mají přání a čeho se naopak bojí a co jim přijde jako výzva.
- 3.: Zjistit, jak respondentům dětský domov pomáhá s přípravou na odchod – jak si respondenti myslí, že jsou připravení.

Ve všech třech oblastech se prolínají témata, která souvisí s procesem přípravy na odchod, o nich jsem se zmínila v kapitole 3. *Připravenost na samostatný život*. Jedná se o dobu ukončení pobytu v dětském domově, studium a zaměstnání, bydlení, finance a samostatnost a také o samotnou přípravu na odchod a k němu potřebné informace. V případě potřeby jsem se na další (nezmíněná) témata a podrobnosti doptávala později. Nicméně, pokud se však respondent zdráhal nebo odmítal o nějakém tématu mluvit, nenutila jsem ho odpovídat.

1.4 Popis výzkumného souboru

Pro výběr výzkumného souboru respondentů jsem zvolila **metodu záměrného (účelového) výběru**. Dle Miovského (2006, s. 135-138) je tato metoda považována za nejrozšířenější metodu v kvalitativním výzkumu. Výběr je prováděn cíleně – na základě určitých vlastností respondentů. Kritériem výběru výzkumného souboru je určitá vlastnost nebo také stav. Dále Miovský uvádí, že v rámci této metody existuje několik různých strategií (typů). Pro účely svého výzkumu jsem vybrala záměrný výběr přes

instituce. Využívá se při něm určitého typu služeb nebo institucí určených pro cílovou skupinu, která je předmětem výzkumu. Já jsem využila instituce dětského domova, abych mohla oslovit cílovou skupinu, která mě výzkumně zajímá.

Můj výzkumný soubor tvoří **osm respondentů**. Jedná se dospívající – mladé dospělé (čtyři muži a čtyři ženy ve věku 17-23 let), které v blízké době čeká odchod z dětského domova. Kritériem tedy byl věk nad šestnáct let. Dalším kritériem byl pobyt ústavním zařízením dětský domov, jelikož se v práci věnuji právě dětským domovům. Osm respondentů bylo z pěti různých dětských domovů v České republice. Kontakty na respondenty jsem získala díky letním a zimním táborem pro děti z dětských domovů, kterých se jako dobrovolník pravidelně účastním. Tábory mají několik turnusů, na kterých se střídají různé dětské domovy s dětmi odlišného věku. Pro účely této práce jsem vybrala osm z nich, ve věku nad šestnáct let, se kterými jsem navázala osobní kontakt a kteří byli ochotni se zapojit do výzkumu. Rozhovory jsem s nimi vedla přímo na táborech o volných chvílích. Níže uvádím stručnou charakteristiku respondentů.:

R1: Žena, 20 let. V dětském domově je jedenáct let. Studentka vysoké školy ve druhém ročníku. Plánuje být v DD ještě asi tři roky do dostudování školy. Se svou původní rodinou se snaží setkávat, ale ta o ni moc nestojí.

R2: Muž, 23 let. V dětském domově je již dvacet let. Student vysoké školy ve druhém ročníku. V DD plánuje být ještě asi jeden rok do dostudování školy. Svou původní rodinu navštěvuje jen výjimečně.

R3: Žena, 17 let. V dětském je jen čtyři roky. Studentka středního odborného učiliště ve třetím ročníku. Tento rok školu už končí. V dětském domově plánuje být jen do léta-do svých 18 let. Kontakt se svou původní rodinou už nemá.

R4: Muž, 18 let. V dětském domově je už patnáct let. Je studentem středního odborného učiliště, v prvním ročníku již druhého tříletého oboru. Po dokončení školy (asi za dva roky) plánuje odejít z DD. Za svou původní rodinou občas jezdí.

R5: Žena, 18 let. V dětském domově již deset let. Studentka gymnázia ve třetím ročníku. Plánuje studovat ještě vysokou školu – v DD chce zůstat co nejdéle. Svou původní rodinu už nemá.

R6: Muž, 19 let. V dětském domově pobývá již šestnáct let. Student druhého učiliště v prvním ročníku. Plánuje zůstat v DD po celou dobu studia – přibližně do 23 let. Se svou původní rodinou je v telefonickém kontaktu každý týden.

R7: Žena, 17 let. V dětském domově pobývá devět let. Studentka středního odborného učiliště ve třetím ročníku. Tento rok školu končí. V DD chce být jen do léta-do svých 18 let. Poté plánuje dělat nástavbu ke škole, ale již mimo DD. Se svou původní rodinou je v kontaktu asi každých čtrnáct dní.

R8: Muž, 20 let. V dětském domově je devět let. Student již druhého oboru na učilišti ve třetím ročníku. Tento rok školu končí – také za pár měsíců plánuje opustit DD. Se svou původní rodinou je v občasném kontaktu.

1.5 Metoda zpracování dat

Rozhovory s respondenty jsem prováděla od srpna 2020 do února 2021. V první fázi jsem rozhovory nahrávala na diktafon. Rozhovory proběhly na výše zmíněných táborech. Použila jsem tedy metodu audiozáznamu. Miovský (2006, s. 197-198) označuje použití audiozáznamu za velkou pomoc, protože díky němu se výzkumník nemusí zaznamenávat obsahovou stránku rozhovoru. Může si zaznamenávat pouze obecné poznatky z pozorování a může se tak více soustředit na rozhovor. Zvukový záznam na rozdíl od psaného navíc informuje o síle hlasu, délce pomlky nebo o doprovodných zvucích. Rovněž je nestranný a autentický.

Kromě audiozáznamu jsem se následně musela (v průběhu zpracování dat) doptávat respondentů na upřesnění některých jejich odpovědí. A to probíhalo již písemnou formou z důvodu pandemické situace v České republice.

Každý rozhovor trval přibližně třicet minut. Se souhlasem respondentů jsem rozhovory nahrávala na diktafon. Nahrávky jsem následně přepsala do textové podoby – dle Hendla (2008, s.212) jsem provedla doslovnou transkripci. Hendl označuje přepis mluveného projevu do písemné podoby jako proces transkripce. Následně jsem veškeré nahrávky smazala. Respondenti byli ubezpečeni o naprosté anonymitě jejich osob. Dále jsem je seznámila s účelem výzkumu a s tématem mé bakalářské práce. V textu jsem upravila všechny části, které by mohly vést k identifikaci respondentů nebo dětských domovů. Místo jmen jsem použila označení „Respondent (R) 1, 2, 3,“ Rovněž jsem upravila přepis rozhovorů na plynulejší podobu, a to z důvodu rozdílu mezi psaným a mluveným textem – Během mluveného rozhovoru se občas objevovaly

nedokončené či přerušené věty, které nedávaly smysl a následně komplikovaly sledování základní linie rozhovoru.

1.6 Metoda analýzy dat

Analýza kvalitativních dat je považována za prakticky neobtížnější fázi realizaci studie. K analýze rozhovorů jsem využila metodu **vytváření trsů**. Tato metoda slouží k seskupení určitých výroků do skupin (=trsů), na základě jejich podobnosti (překryvu - např. překryv: tematický, časový, prostorový). Základním principem metody vytváření trsů je srovnávání a seskupování dat. (Miovský 2006, s. 219-221)

Při analýze dat jsem používala *techniku barvení textu*, při níž jsem si barevně označovala výroky týkající se daných oblastí (výzkumných otázek), což vedlo k větší přehlednosti v textu (Miovský 2006, s. 211). Výsledkem zpracování a úpravy dat je text, který shrnuje výpovědi respondentů a zároveň obsahuje informace, které se vztahují k dílčím cílům.

2. Výsledky výzkumu

V této kapitole představím výsledky výzkumu, které budou seřazeny dle jednotlivých trsů. Každý trs představuje určitou kategorii – skupinu, která obsahuje určité podobnosti ve výpovědi respondentů. Výzkum se věnuje vnímané připravenosti dospívajících před odchodem z dětských domovů. Výsledky výzkumu jsou děleny do tří hlavních kapitol (trsů a zároveň i dílčích cílů práce).

1. Plány na budoucnost: (dále dělené do trsů na: studium a zaměstnání, bydlení, finance, samostatnost)

2. Obavy a „těšení se“: (obavy= strachy, výzvy; těšení se= přání, cíle do budoucnosti)

3. Příprava na odchod z dětského domova: jak respondentům dětský domov pomáhá s přípravou na odchod + jak si respondenti myslí, že jsou připravení

Záměrem tohoto výzkumu je přiblížit problematiku odchodu dospívajících z dětských domovů pohledem účastníků (dospívajících) samotných. Z těchto odpovědí pak bude snadnější nabídnout dospívajícím vhodnou podporu a pomoc.

Jako nedostatek výzkumu vnímám fakt, že ačkoliv jsem respondenty znala z táborů, přátelství a důvěra mezi námi nebyla tak velká, aby šlo bez problému mluvit o všech oblastech tohoto tématu. Jedná se o poměrně citlivý obsah, který je pro tyto dospívající obtížné sdílet. Díky hlubšímu přátelství by tak bylo možné získat upřímnější odpovědi. Nicméně mnohé výroky respondentů pokládám za velice přínosné a obohacující. I přes výše zmíněné nedostatky se mi, dle mého názoru, podařilo sesbírat dostatečné množství dat, které budu v následujících kapitolách prezentovat.

V následujícím textu budu pro respondenty užívat označení „R1, R2, R3, ... R8“.

2.1 Plány na budoucnost

Většina respondentů (6, 1, 4, 2, 5, 8) odpovídala, že chce v dětském domově **zůstat po dobu studia a využít podpory**, které v něm mají.

R6: „*V dětském domově plánuji pobýt dokonce svého dalšího studia, což je do cca 24 let.*“

R1: „*Už teď mi je 20 a mohla bych být pryč, ale nejsem hloupá, chci tam zůstat. Však to je můj domov. Ale je pravda, že fakt většina děcek z našeho děčáku zdrhla co nejdřív*

mohla, já jsem taková výjimka. V dd můžu být až do 26 když studuji. Jakože taky se mi chce už pryč, ale já se tam držím sama, i přítel mě v tom podporuje. Děcák mi dává peníze a tak. Je to tak lepší, po mamce teď nemusím chtít ani korunu a tak...“

R4: „V dětském domově plánuji být do konce druhého oboru co teď dělám a jsem v prváku. Takže ještě asi dva a půl roku. Uvidím. Jinak plán na odchod z dětského domova vidím tak přibližně na 26. rok asi, chci využít té podpory děcáku co v ní mám. Víím, že už bych mohl pryč z děcáku, ale není důvod, není vůbec kam spěchat.“

R2: „Já tu chci zůstat po celou dobu studia. Víím, že už můžu pryč, ale děcák mi dává zázemí a oporu. Je to místo, kam se můžu vrátet.“

R5: „V domově chci zůstat co nejdéle, dokud budu studovat. Teď je pro mě ještě největší prioritou ta škola...pak až budu řešit více věci co souvisí s odchodem z děcáku. Teď chci využít té podpory, co v děcáku mám. Jako taky si někdy říkám, že chci pryč...ale obojí je potřeba...když pak jseš konečně pryč z děcáku, chceš zpátky... Nějako se nesnažím zdrhnout z děcáku. Přítel nemám, rodinu nemám. Není kam spěchat, chci využít té podpory v děcáku co mám.“

R8: „Co se týká odchodu z děcáku, tak každý z děcek to má jinak. Někomu je už 18 let, tak jsou chce odejít z děcáku... je mi 20 let... Já ale chci dostudovat a teď na jaře jdu pryč.“

Dva respondenti (3, 7) plánují **odchod** z dětského domova **na své osmnácté narozeniny**.

R3: „Teď jsem ve třetáku, takže tenhle rok končím, zároveň teď na jaře mi bude 18... Takže rovnou tak nějak v těch 18 opustím děcák, půjdu bydlet za přítelem, hezky mi to vyšlo... „

R7: „Vím, že už bych za necelý rok mohla pryč. A já půjdu, ... Tím, že mi bude v létě osmnáct, tak to vše pro mě končí, půjdu bydlet za přítelem a nastavbu si dodělám už mimo domov. přítel už pracuje, takže se nemusím bát.“

Dva respondenti (2, 1) ještě dodávají celkový pohled na „plánování si života“ po odchodu z dětského domova. Dávají důraz na to, že nezáleží na tom, odkud dítě pochází. Tvrdí, že každý je jedinečný – má své vlastní představy a životní plány a je na něm, jak se „v životě uchytlí“.

R2: „Jinak si myslím, že co se týká plánů na budoucnost dětí z děčáku, tak že úplně nehraje roli odkud kdo pochází. Každý má nějaké plány a představy o své budoucnosti. Já se chci věnovat umění, pokud to situace dovolí, mít rodinu a místo, kde se budu cítit dobře.“

R1: „A jak plánuji svůj život po dětském domově? - No, myslím si, že budoucnost děsí každého z nás a nemusí to být pouze dítě z DD. Také si myslím, že každý z nás má nějaké představy o svém budoucím životě. Podle mě to možná budou mít o něco těžší, když opustí DD, protože někteří nebudou mít například rodiče, kteří jim pomůžou s prvním krokem do života, s vlastním bydlením apod. Myslím si, že nezáleží odkud dítě je a kde vyrůstá, dítě z DD se může ve světě dobře či špatně uchytit stejně jako kdokoliv jiný.“

2.1.1 Studium a zaměstnání

Všichni respondenti uvedli, že chtějí zkusit **pracovat v oboru, který právě studují**. Rovněž všichni **mají zkušenost s nějakými brigádami**. Tři z respondentů (1, 2, 5) studují nebo plánují studovat na vysoké škole.

R1: „Škola mě baví. Jsem na univerzitě ve druháku na učitelství prvního stupně, ráda bych pak dělala něco s děčkami. Mě láká učitelství...nějakou sportovní školu bych ráda... Během letních prázdnin i během školního roku, jsem byla na několika brigádách. Nejvíce mě bavila brigáda v hotelu, kde jsem pracovala v restauraci a doplňovala jídlo. Ale nejvíce mě stejně táhnou ty děčka.“

R2: „Studuji univerzitu – obor scénické a mediální studia. Jsem v II. ročníku a příští rok bych měl dělat státnice. Mám v plánu držet se umění – divadla či tance. Uvidím, co bude do budoucna. Jinak na střední jsem byl na taneční konzervatoři. Fakt mě vše kolem toho baví... Zkušenosti s brigádami mám. Od sedmnácti let jsem pracoval ve skladu, to bylo fajn, ale chtěl jsem víc. Postupem času jsem chtěl více mezi lidi a začal jsem pracovat v gastronomii, ve které bych si brigádně rád držel nadále. Nemám to úplně vyjasněné, ale práci bych chtěl více najednou. Žiji přítomností až budu pracovat budu rád, že pracuji.“

R5: „Studuji Střední školu, jsem ve třetím ročníku na Pedagogickém Lyceu – něco jako gympl, je to zaměřeno na tělocvik. Po škole určitě nechci pracovat v pedagogice. Já z těláku budu i maturovat... Takže mám v plánu jít na policejní vejšku, na akademii... Talentovky budou dost i fyzické, ale tím že budu maturovat z toho těláku a máme na něj dost dobrou učitelku, tak si myslím, že budu perfektně připravená. Ráda bych tedy obor zásahovku...tam se něco děje. Je to více o adrenalinu. Ta akademie je na šest let. Za rok

na ní půjdu...Během léta chodím na brigádu do obchodu, doplňuji zboží a baví mě to. Jednou bych ráda ale pracovala u policie České republiky. Obavy z toho nemám, a i celkem se těším. Lákala by mě zásahovka...ale tam by mě asi nevzali pro mou postavu...ne výšku, jakože stavba těla je tam rozhodující. Kdyby nešla zásahovka, tak bych pak přemýšlela o policii pořádkové nebo městské.“

Ostatní respondenti jsou studenty středních odborných učilišť, někteří z těchto respondentů (4, 6, 8) si chtěli rozšířit svou kvalifikaci, a proto studují už i druhé učiliště.

R4: „V děcáku plánuji být do konce druhého oboru co teď dělám – kuchařské práce a jsem v prváku. Takže ještě asi dva a půl roku. Uvidím. Škola mě baví a jsem v ní spokojený. Po ukončení školy bych rád pracoval jako cukrář. Předtím jsem totiž studoval Cukrařimu. Tak určitě se chytit nějakého z těchle dvou oborů... a když se mě to nebude líbit tak bych mohl pracovat v Praze v Hotelu... A zkušenosti s brigádou mám, je to výpomoc na hotelu v Praze jako doplňovač. Doplňování jídla na bufetech při snídaní a pak úklid a doplňování např. ručníků a toaletních papírů po pokojích. Plus jsme měli praxe v cukrárně při cukrařině... Ještě jsem moc nepřemýšlel nad tím, jaké to bude, až nebudu studovat a budu jen pracovat.“

R6: „Nyní už mám vystudovanou jednu školu, a to konkrétně stravovací a ubytovací služby neboli kuchařské práce... Teďkon jsem v prvním ročníku, od září roku 2020 studuji kuchaře a zároveň číšníka dohromady. Škola mě baví, protože rád poznávám nové přátele a získávám nové zkušenosti... Po ukončení chci pracovat ve svém, oboru... měl jsem brigádu v Hotelu, konkrétně se jednalo a 14denní zkušenost, měl jsem také brigády na sportovních akcích jako různé běhy a také... v nejšpičkovějším hotelu u nás. Na úplný rozjezd po odchodu z dětského domova bych chtěl pracovat ve školní jídelně, tedy ve státním podniku.“

R8: „Teď studuji kuchaře, předtím jsem byl na učňáku – Pečovatelské práce. Takže budu mít dva výuční obory. Ten pečovatel nebyl nic moc, kuchař je lepší. Toho teď v létě skončím a rád bych dělal v restauraci. Byl jsem i na brigádách. V létě jako pomocný číšník a pak ještě v úklidové firmě. Ten číšník mě moc bavil, s tím jsem byl spokojený.“

R3: „Po ukončení školy bych asi zkusila pracovat v tomto oboru... Asi bych ráda byla číšnice, baví mě obsluhovat lidi... Zkušenosti s brigádou mám. Byla to brigáda v hotelu v kuchyni na 2 měsíce. Šlo hlavně o úklid a skládání nádobí do myček... Jednou bych ráda pracovala buď jako číšník nebo jako kuchař. Ještě sama nevím, spíše mě láká

kuchyň. No, až budu pracovat se sice moc netěším, ale zase to bude jiná zkušenost, než sedět v lavici a poslouchat celé dny učitele. “

R7: „Ve škole studuji obor kuchař-číšník, ve 3. ročníku. Od příštího září bych si chtěla udělat nábavbu na cukráře... Zkušenosti s prací už trochu mám. Byla jsem už párkrát na letní brigádě v restauraci na 2 měsíce. Taký jsem roznášela letáky. Osobně mě baví dělat s jídlem. Ve volném čase si zkouším dělat různé dorty a tak. Mám představu, že si otevřu cukrárnu a budu se tím živit. Je to dost kreativní, baví mě to. Proto chci jít ještě od příštího roku na tu cukrářku. Na to, až budu pracovat se samozřejmě těším. “

2.1.2 Bydlení

Co se týká bydlení, tak většinou respondenti **o jeho možnostech povědomí mají** a nějak se toto téma s vychovateli v dětském domově baví. Někteří z nich (3, 4, 6, 8) dokonce mají, v rámci svého domova, **možnost startovacích/samostatných bytů**. Co se týká jejich budoucí rodiny – většinou se moc sdílet nechtěli. Většinou jen řekli, že určité rodinu časem chtějí a přejí si vytvořit (pro děti) milující a fungující rodinu.

R3: „V našem dětském domově máme možnost startovacích bytů od osmnácti... Jenže tím, že v osmnácti plánuji odejít, za přítelem, tak už si startovací byt nevyzkouším. To mi ale nevadí, těším se za přítelem. Jinak možnosti na bydlení po domově máme takový, že třeba po odchodu můžeme bydlet v městském domě. Ráda bych bydlela v nějakém podnájmu, nebo pronájmu... Mám i přítele, a po opuštění děčáku bych s ním ráda bydlela. “

R8: „V domově jsou rodinné skupiny, máme v něm i startovací byty. To je skvělá příležitost i to zkusit nanečisto. V jednom takovém právě jsem. O možnostech bydlení se v děčáku bavíme. Víím, že jsou různé druhy samostatného ale i podporovaného bydlení. Já bych rád do budoucna bydlel v rodinném domě. Ze začátku asi nějaký nájem. “

R4: „Máme tu taky samostatný byt, který je určený pro děčka od 16 let. V tomto bytu se postupně osamostatňují a připravují na odchod. Funguje to tak, že teta ještě dost pomáhá a radí - např. si sestavovat rozpočet, co vařit a tak... A pak je ještě tréninkový byt, kde jsme od 18 let – člověk je tak plně zodpovědný sám za sebe. Vše si už děláme sami, skoro jako kdybich bydlel sám. Já v jednom takovém jsem už skoro rok. Funguje to tak, že se musíme starat sami o sebe. například děláme věci jako vyúčtování samostatného vaření. O možnostech bydlení po odchodu se v domově bavíme.

Respondenti (ve chvíli, když jsem s nimi dělala rozhovor) ještě nevěděli, kde přesně po odchodu z dětského domova budou bydlet. Nicméně dvě respondentky (3, 7) již věděly. Plánují **bydlet u svého přítele** – proto tak brzy opouští své zařízení.

R3: „*Takže rovnou tak nějak v těch osmnácti opustím děcák, půjdu bydlet za přítelem, hezky mi to vyšlo... v osmnácti plánuji odejít, za přítelem... po opuštění děcáku bych s ním ráda bydlela.*“

R7: „*Tím, že mi bude v létě osmnáct, tak to vše pro mě končí, půjdu bydlet za přítelem a nástavbu si dodělám už mimo domov. Přítel už pracuje, takže se nemusím bát... budu bydlet u přítele v jeho bytě. Rodina pro mě znamená hodně, rozhodně chci mít děti... chci pro ně vytvořit velkou oporu a jistotu. Až budu mít nějaké to zázemí.*“

2.1.3 Finance

Tím, že všichni z respondentů už měli nějakou tu brigádu a také dostávají v dětském domově kapesné, **měli příležitost si s penězi hospodařit** a myslí si, že jim to jde dobře. Většinou již mají i zřízenou platební kartu nebo se na to v blízké době chystají. Například respondent 6 si vede **měsíční rozpočet**:

R6: „*Momentálně jsem v tréninkovém bytě, kde trénuji vyjít z 5000,- Kč na měsíc, jako dokáži být soběstačný, ale musím na všechno si uschovávat účtenky a každý měsíc je vykazují. V bytečku zatím neplatím elektřinu, vodu a topení ani internet. Těch 5000,- Kč mám na jídlo, dopravu do školy, kroužek, hygienické potřeby, léky, školní potřeby a dopravu k rodině... Zvláště dostáváme i kapesné 450,- Kč, každý měsíc si evidují do sešitku, kolik jsem za co utratil, 5000,- Kč od kraje dostávám na ruku...*“

Respondentka 5 uvádí, že na **přidělování peněz mají určitá pravidla**. Výše kapesného se jim odvíjí od chování, úklidu, či úspěšnosti ve škole:

R5: „*V domově máme kapesné. 450 od patnácti... Minimální mzda je 300 Kč pro ty nejstarší. A jsou různé kategorie, co musíme splnit. Škola, chování, úklid...a když nějaká oblast nevyhovuje, tak se strhávají peníze. Když je vše ok tak 450 Kč. každá kategorie má svá pravidla a je to hodně o úvaze toho vychovatele. Ale každý domov to má jinak... Mám svůj osobní účet. Platební kartu, tu jsem si musela zařizovat sama. S penězi se snažím hospodařit, ale občas to nejde.*“

Respondentka 1 se snaží své vydělané **finance šetřit**. Říká, že myslí na budoucnost:

R1: „Přítel už pracuje, vydělává a já už také něco mám. Tak se nebojím, že bychom neměli z čeho žít. A rodina přítele za námi také stojí... Přemýšlela jsem už i o budoucnosti a bydlení, snažím se průběžně šetřit, abych měla něco do budoucna. Jak jsem už říkala, mám za sebou spousta brigád. Některé byly lepší, jiné horší, ale fakt jsem si mohla v hlavě srovnat, co chci. Plus teda dostáváme kapesné od děčáku.“

Dle respondenta 8 nechybí ani **besedy o finanční gramotnosti**:

R8: „Chodil jsem i na besedy o finanční gramotnosti. Něco mám i z brigád našetřené, tak si plánuji nakoupit nějaký nábytek, postel, lednici... Měl bych dostat i startovací balíček a nějaké základní nádobí do kuchyně. Uvidím, kolik se mi toho sejde. Pak si budu postupně dokupovat nějaké věci do bytu... Také si dělám jednou týdně rozpočet, abych zjistil, kolik jsem utratil za jeden týden. Jinak mám i běžný účet v bance.“

2.1.4 Samostatnost

Všichni respondenti uvádí, že se v dětském domově zapojují do každodenních **běžných věcí**. Především se jedná o vaření, nakupování a uklízení. Když něčemu nerozumí, tak se zeptají vychovatelů o radu. Velkou možností „v trénování samostatnosti“ mají ti (R 8, 6, 4), kteří v rámci domova bydlí v tréninkových/startovacích **bytech**, protože si vše musí zařizovat sami.

R8: „V děčáku mi pomáhají hodně. Učím se zde starat sám o sebe, umývat nádobí, vařit si, nakupovat... Jakože nejlepší je fakt ten startovací byt, jako že si to tady můžu zkusit... starat se sám o sebe a tak... Jinak tím, jak jsem na tom startovacím bytě, tak dostávám peníze navíc... Takže si dělám 1.týdně rozpočet, abych zjistil, kolik jsem utratil... dělám si vše sám.“

R6: „Ano, máme možnost samostatného vaření, nakupování, praní, žehlení a tak dále... Momentálně jsem v tréninkovém bytě, kde trénuji, jak dokážu být soběstačný... ale musím na všechno si uschovávat účtenky a každý měsíc je vykazují.“

R4: „Ti, kteří jsou na těch tréninkových bytech si už musí sami dělat všechny ty běžné věci, jako je např.: nakupování, vaření, uklízení, žehlení. Nebo si zajít na poštu, na úřad, do banky, k doktorovi. Jak já jsem na tom tréninkovém bytě, tak tyto věci si všechny už musím dělat sám.“

Respondent 2 popisuje, že **samostatný život** jako takový, děti z dětského domova **žijí neustále**. Že už to, že jsou tyto děti bez rodičů značí, že si zkrátka vše musí zařídit sami.:

R2: „*Je důležité asi definovat, co samostatný život je. Protože jestli jde o materiální zabezpečení, jak z otázek vnímám, tak to nikdy dopředu nejde vyzjistit, jestli je člověk nebo není připravený. To se uvidí až pak. A pokud jde o samostatný život jako takový, tak děčka z děčáku ten samostatný život žijí neustále. Jsou skoro furt sami. Děčák je vlastně cizí. To není žádná jejich krev, žádné společně geny nic... Máme dost příležitostí se “starat sami o sebe”. Je to prostě normální si umět uvařit, uklidit, vyprat, někam si zajít. Asi to je taky hlavně kvůli tomu, že už mi je 23 a že mám dost zkušeností. Třeba hlavně z té ciziny.*“

Respondentka 1 o tématu samostatnosti mluvila v souvislosti s tím, že si vše zařizovala a bude zařizovat sama, zkrátka jako „**hození do vody**“.

R1: „*Já jsem si všechno tak nějak zařizovala sama...a budu...at' už kreditku, kvůli brigádě, vejšku, intrák, telefon...všechno... jak hození do vody. Někdy toho bylo na mě až až, ale vždy byl někdo, kdo mě povzbudil a tak. Třeba přítel nebo má teta z domova. Ale je to lepší, aspoň se naučím a vím co a jak. Často se také v domově starám o ty malá děčka...s jídlem, se školou, povinnostmi. Dost pomáhám tetám. Často spolu vaříme, takže jsem už pochytila dost receptů.*“

2.2 Obavy a „těšení se“

Respondenti se shodují v tom, že se těší na život „po děčáku“. Těší se na svobodu, na cestování, na nové věci. Někteří (R 8, 1) si dávají za cíl, „**být lepšími lidmi, než byli jejich rodiče**“.

R8: „*Těším se na splnění snů, které jsem nestihl udělat například navštívit hudební festivaly, užít si trochu té svobody... Cíl mám například takový, že chci hlavně životem projít správně a vyhýbat se chybám – nechci skončit tak, jako moje rodiče, to fakt ne. Mám i přání – mít hlavně skvělé přátele a kvalitní spokojený život... Do budoucna si plánuji užívat života v krásném světě. Plánuji si najít dobrou práci, a hlavně si nechci udělat dluhy v mládí. Taky chci založit rodinu... Chci hlavně být spolehlivý a žít správně... jak mě to životem dál povede to je těžké říct.*“

R1: „*Těším se na to, až budu mít vystudovanou školu, kterou právě studuji a budu se moci věnovat práci, která mě baví... Mám i přítele a jsme spolu šest let... mluvíme i o svatbě, do budoucna ji chceme. Chceme mít rodinu...jo a hodně dětí. Chci jim dávat lásku, aby se jim nestalo něco podobného jako mně. Rodinu – pravou rodinu, jsem nikdy neměla, takže tohle slovo pro mě moc význam nemá. Naštěstí díky mému příteli a jeho rodině, poznávám alespoň trochu, jaký to slovo význam má... Po vysoké chceme někde na rok pryč... pracovat, nasbírat zkušenosti. Skoro bych někde i zůstala mimo republiku. Dokonce i můj přítel je tomu nakloněný. On se věnuje rybaření, tak se nám líbí třeba Norsko.*“

Polovina respondentů (8, 5, 3, 7) uvádí, že mají **strach opustit bezpečí a zázemí dětského domova**. Respondentka 7 má strach, že po ní matka bude chtít peníze.

R5: „*Mám celkem strach z toho, že budu žít sama, být zodpovědná sama za sebe. Je to velká zodpovědnost. Spousta nových věcí, co přicházejí ráz na ráz. Při tom je důležité mít nějakého blízkého člověka, se který to vše můžeš řešit a může ti s tím pomoci. No a někdy je možná těžké, jakože říct si o tu pomoc. Přiznat si, že potřebuješ pomoc.*“

R3: „*Trochu se ale bojím té představy opustit děčák a tak. Tady mi se vším pomáhají, i když mě někdy štvou. Na vše nás připravují. Bojím se, jestli se o sebe dokážu postarat. I teď jedna má kamarádka, co teď odešla z našeho děčáku s tím má problém. S penězma a tak.*“

R7: „*Jen mám trochu strach z mé mámy, že po mě bude chtít nějaké peníze, když už budu žít sama s přítelem. Tak doufám, že to nějak bude fungovat, že se máma zvládne sama o sebe postarat a nebude mi moc kecat do života... Mamka mi říká, bude ti 18, tak můžeš pryč. Ale ona by pak chtěla mé peníze, není na tom finančně moc dobře.*“

2.3 Příprava na odchod z dětského domova

Oblast připravenosti na odchod z dětského domova neboli připravenosti na budoucí samostatný život je stěžejním celé této práce. Jedná se o poměrně diskutované a problematické téma ve společnosti. Každý člověk je individuální bytost a je těžké nějakým způsobem připravenost definovat. Proto se úroveň a potřeba připravenosti lidí ve společnosti v mnohém liší. Může se jednat o určitý soubor schopností, znalostí a dovedností, které jsou nezbytné pro samostatné fungování ve společnosti. Vstup do samostatného života se týká každého člověka bez rozdílu kvality rodinného zázemí.

Například někteří respondenti (1, 2) uvádí, že nejde o žádnou připravenost. Dospívající se, dle jejich odpovědí, zkrátka „učí životem“ tak, jak to přijde. Tvrdí, že **vše musí naučit sami**, a také to, že jsou v dětském domově se nějak neliší od dětí z běžných rodin. Dle respondentky 1 se jedná o otázku charakteru dítěte.

R1: „*Jak mi v děcáku pomáhají? - No, myslím že tak stejně jako v normálních rodinách. Podle mě si téměř nikde neseďnou ke stolu a neřikají si, co je čeká, až opustí děcák, popřípadě dům, ve kterém bydlí. Někteří v děcáku mají vše, na co si vzpomenou, a tak možná bude pro ně těžké se v budoucnu uskromnit a uvědomit si, že nemůžou mít vše, co chtějí. Já se tím spíš tak sama a po kouskách prokousávám a baví mě to... Na nějaké věci si musíme našetřit sami...ani žádné sponzory nemáme, kdo by nám třeba kúpovali iPhony a tak... Ale přijde mi to lepší...že vše nedostaneme pod nos, musíme se naučit, jak se nějaké věci shánit a tak. Teď ale zas přibývají sponzoři, kteří furt něco nosí. Ale když pak takhle děcka něco mají vůbec je to nepřipraví do života a tak... Jinak myslím si, že nás děcák na budoucnost nijak zvlášť nepřipravuje. Naše děti z děcáku sice chodí na nějaké školení ohledně finanční gramotnosti, ale málo z nás si dokáže představit, co nás čeká. Myslím si, že domov na utváření soběstačných a základních pracovních dovedností pro život, nemá žádný vliv. Tohle je otázka charakteru každého dítěte...“*

R2: „*Jak mě v děcáku na samostatný život připravují? -Jak připravují rodiče své děti na samostatný život? Lidé často vehementně rozdělují život v a po děcáku, často si ale lidé jen neumí představit, co to vlastně život v tzv. děcáku znamená. Neexistuje žádný měsíční kurz před odchodem z děcáku pro každé dítě v něm s názvem „Příprava na samostatný život“. Existuje jen jedno, a to je proces. V průběhu své ústavní výchovy jako u rodiny dítě, posléze dospívající jedinec odkoukává od společnosti a učí se hodnotám života, které si po odchodu z děcáku bere s sebou. Takže nás v děcáku nějak zvlášť nepřipravují. Prostě se to učíme sami. Občas si jdu pokecat s tetou. Postupně se učím tak, jak jdu životem.“*

2.3.1 Pomoc a podpora z dětského domova

Všichni respondenti se shodují v tom, že když si s něčím neví rady nebo něčemu nerozumí, tak můžou **přijít za svým vychovatelem a promluvit si** s ním o tom. (Vychovatelé jsou jak muži, tak ženy.) Jak již jsem zmínila výše, polovina respondentů má možnost vlastního **samostatného bytu v rámci dětského domova**. Je to skvělý trénink na to, být připravený na samostatný život. Dospívající si tak můžou vyzkoušet „samostatný život nanečisto“. Někteří respondenti (3, 4) zmínili, že se svým

vychovatelem vytváří individuální plán, který je podporuje v jejich připravenosti. Jiní respondenti (3, 6, 8) uvedli, že se měli možnost zúčastnit kurzů, které je vedli k větší připravenosti na samostatný život. Respondent 8 má do začátku už i přislíbený startovací balíček.

R8: „Měl bych dostat i startovací balíček a nějaké základní nádobí do kuchyně... Uvidím, kolik se mi toho sejde. Pak si budu postupně dokupovat nějaké věci do bytu... Ten, kdo odchází, tak mu sponzor daruje startovací balíček. Jsou v něm většinou nějaké věci do kuchyně-přibory, hrnce, sklenice.“

Vytváření **individuálního plánu** s vychovatelem:

R3: „V děcáku máme rodinné skupiny. Ve skupině máme dva denní vychovatele a ti nás mají rozdělené. Říká se mu “kmenovej vychovatel”, ten pak má na starosti určitá děcka. Stará se o ně, má s nimi setkání a tak. To znamená, že si ten vychovatel sedne s dítětem a řeší s ním to, co potřebuje. Vždy si společně projdou nějaké dokumenty, nějaké shrnutí to, co je potřeba změnit, zlepšit, co dělat jinak a tak... To máme pravidelně, asi tak jednou za měsíc. Buď si nás berou každého zvlášť anebo někdy i dohromady. A to se dělá převážně s těmi staršími, asi od deseti výš. Třeba já jsem měla naposledy teď před prázdninami, tam jsme řešili, jaká byla škola a tak. Co bych měla změnit v učení a tak...“

R4: „S vychovateli v domově si povídáme o odchodu z domova. Mě osobně připravují na samostatný život, už jen díky tomu, že jsem ve startovacím bytě, na něm se učím dost věcí. To je tréninkem samo o sobě. Mám i individuální plán se 4 kroky. Mám tam psané různé věci, na kterých se snažím pracovat, jak si vedu rozpočet a osamostatňuji se... S vychovatelkami si často povídám, můžu se s nimi sdílet a nechat si poradit. Mám jednu vychovatelku, co mě vychovávala už od mala a všechny organizační věci a problémy řeším s ní. A rozhodně to je pro mě moc důležité mít takhle někoho blízkého.“

Možnosti **kurzů, besed** na téma připravenosti na samostatný život:

R3: „chodíme na takové kurzy. Je to jednou za měsíc na pátek–sobota. Něco na styl přednášky a byly tam i výlety. Každý víkend byl na nějaké téma. Bylo to dost intenzivní, byla to různá témata pro samostatný život. Bylo třeba téma bydlení, finance... někdo tam mluvil a ukazoval prezentaci s obrázky a tak. Odněsla jsem si z toho to, že nebrat si půjčku

a tak. Nekupovat si barák. Půjčky jsme řešili. To je ale bylo jen dost teorie, ta se rychle zapomene. lepší je si to vše rovnou zkusit.“

R6: O odchodu z dětského domova většinou hovoříme individuálně, také nás na to připravují kurzy do života. Jezdil jsem na přípravné kurzy, kde jsme probírali: jaké může mít člověk měsíční výdaje, kde můžeme hledat práci/brigádu, kde hledat bydlení a jak správně si přečíst nájemní smlouvy a tak dále... Jako poradce mám doprovázejícího z těch kurzů, s ním mám také nějaké cíle a výzvy ke splnění.

2.3.2 Vnímaná celková připravenost

Většina respondentů oceňovala **možnost „zkusit si žít na nečisto“**. Ať už to bylo prostřednictvím startovacích bytů (R 8, 6, 4), o kterých jsem mluvila výše, nebo se jednalo o nějakou jinou zkušenost s možností samostatného bydlení. U respondenta 2 to byla možnost půl roku bydlet (v rámci studia) sám v cizině a pro respondentku 7 internátní bydlení v rámci studia na středním odborném učilišti. Zkrátka, když člověk žije nějakou dobu sám, má možnost se starat sám o sebe a být tak více připravený na budoucí samostatný život.

R2: „...děčák mi dává zázemí a oporu. Je to místo, kam se můžu vracet. Například minulý rok jsem byl na jeden semestr v rámci vejšky v cizině, takže jsem byl dlouhou dobu mimo děčák. Na dálku jsem si s tetou nebo s děčkami volal přes sociální sítě. To bylo fakt super být chvíli pryč. Mohl jsem se naučit dost věcí zařídit sám a připravit se na budoucnost. Byla to taková zkouška.“

R7: „Jelikož je distanční (škola) kvůli kovidu, tak to není úplně podle mých představ. Lepší bylo, když jsem tam ještě jezdila. Tím že byla celkem daleko – asi hodinu a půl od domova, tak jsem byla v děčáku jednou za 14 dní. Střídala se mi praxe a škola – taky jednou za 14 dní. Škola byla lepší...tam se mohlo spát. Bydlela jsem tam na intráku, hned u školy. Museli jsme tam uklízet. Jinak dělat vrátné, vytírat schody a záchody... To bylo za trest. Taky nám bodovali pokoje. Každý z nás měl nějakou vychovatelku, která nás má na starosti. Jakože, když jsem na tom intráku byla, tak jsem si furt stěžovala a otravovalo mě to. Jenže teď vidím, jak skvělé to bylo. Teď jsem zavřená furt na děčáku s menšíma a nic nemůžu. Intrák byl dobrý v tom, že jsem se tam musela starat sama o sebe, bylo to jiné než v děčáku.“

Dále respondenti zmiňují, že **dětský domov jim pomáhá se osamostatňovat**, a že je nejlepší si všechny věci **vyzkoušet sám**. Také je důležité, mít někoho kdo pomůže nebo poradí.

R4: „*Tak určitě je základ postarat se sám o sebe a pak teprve řešit další věci. Dětský domov mi dává hodně věcí. V první řadě péči a pomáhá mi se osamostatňovat, za což jsem moc pyšný, jelikož můj sen byl co nejdříve být osamostatněný a bydlet sám. Teď jsem už v tom tréninkovém bytě na baráku. Vařím si tu sám, a to už od snídani až po večeře...*“

R7: „*Různě si o budoucnosti a vším co s tím souvisí, jen tak povídáme s vychovatelkami... ptají se nás, jak se máme, co děláme a tak. Jsou hodné, poradí nám. Ale furt je nejlepší si tyhle věci prostě vyzkoušet sám a přijít si na to sám. Také pomáhám vychovatelkám s dečkami...obzvláště když toho mají dost. Ti postižení jim dávají hodně zabrat. Určitě je dobré mít někoho kdo vám pomůže nebo poradí. A komu můžete říct vše co vás trápí. Na to mám já přítele a původní rodinu se kterou řeším úplně vše.*“

2.3.3 Doporučení pro ostatní

Na konci rozhovoru jsem se většinou respondentů ptala, jestli by k tomuto tématu ještě chtěli něco dodat – například, jestli mají pro sebe, vychovatele nebo celou veřejnost nějaké **rady, jak tuto problematiku co nejlépe zvládat**. Musím říct, že jsem moc ráda, že jsem tuto otázku položila, protože z ní vyplynuly velice zajímavé a podnětné odpovědi.

Všichni respondenti oceňovali pomoc a rady vychovatelů. Také oceňovali možnost bydlení v samostatných bytech pro trénink na samostatný život. Pro mnohé je důležitější si věci **prakticky vyzkoušet**, a nejen o nich mluvit. Důležité je, nebát se **říct si o pomoc nebo o radu**.

R3: „*Mám pro sebe tak nějak i radu do života, ...prostě si věřit, ale zase na to nekašlat, a nechat si občas i s něčím, pomoci, kdybych, třeba i něco nevěděla. Přiznat si to a nebát se říct o pomoc... Vychovatelé nám mohou být nápomocni v hodně směrech... Třeba by mohli pomoci z úřadama, s bydlením, kde se co platí, např: bydlení, voda, plyn... Zbytečné mi nepříjde nic, protože vše se já nějak uplatnit v životě. Neměnila bych. No skoro se vším jsem spoko a taky jsem za to vděčná, že to pro nás vychovatelé dělají. Prostě děcák je moje náhradní rodina a jsem za to vděčná. ráda se pak do děcáku budu vracet.*“

R7: „V domově se nás určitě snaží nás připravit co nejlépe. Nejlepší je ale si to vždy nějak prakticky zkusit. Nejen si o tom teoreticky říkat. Některé děčáky mají nějaké startovací byty... to by bylo skvělé si to takhle zkusit před tím odchodem, no.“

Někteří respondenti (2, 4, 5) vyjádřili, že **to, že jsou umístěné v dětském domově neznamená, že jsou něco méně**. Chtějí, aby se k nim přistupovalo jako k „lidem ze slušné společnosti“, aby to zkrátka nebyla jen nějaká zvířátka, na které se dívá jako v zoologické zahradě.

R2: „Děti a následně dospělí, kteří žijí v děčáku nejsou v ústavní výchově kvůli své inteligenci, nejsou něco méně než ostatní děti. Nejčastěji se tam dostanou, když se o ně nemá do 18 let podle zákona starat.“

R4: „...od vychovatelů mám velkou podporu už tím, že se nás snaží na samostatný život připravit a taky se s námi snaží jednat jako s lidmi ze slušné společnosti. Důležité je, aby s námi před odchodem z domova probírali ty důležité věci co mají a co bude i pro nás důležité.“

R5: „Někdy mě trochu štve, že se na nás v děčáku dívají lidi jako na zvířátka v zoo. Jsme zkrátka normální děčka, které tak trochu neměli štěstí v lásce. Vadí mi, že bychom měli být něco méně, být nějak neschopní. Však i v běžných rodinách se dají nalézt problémovější případy.“

Tuto kapitolu o výsledcích výzkumu bych ráda uzavřela **trefnou výpovědí** respondenta 2. Přijde mi, že tuto problematiku vystihnul úplně přesně.:

R2: „Nejde ani tak o konkrétní pomoc v přípravě na samostatný život. Spíše bych doporučil větší zájem obecně. Jaký je ten člověk jako jednotlivec, jako individuální a specifická osobnost. Prostý zájem o člověka. Třeba pak z toho může vyjít nějaká diskuse “na téma samostatného života” obecně. Mít opravdové a upřímné přátelství je cenné... Na děčka z děčáku se hodně kouká přes prsty, a hlavně z toho úhlu pohledu, že jsou něco míň. To, že jsme v děčáku naprosto vůbec neznamená, že jsme něco méně. Jsem v děčáku 20 let a už nějak mám dost zkušeností. Jde o velmi citlivý obsah a téma, proto je tak složitá formulace těchto otázek na toto téma. Je potřeba dbát na použití správných slov, jelikož z této správnosti můžou přijít upřímnější a otevřenější odpovědi. Hlavně je potřeba aby si vždy “veřejnost” zjistila a ověřila, co na toto téma je pravda a kým opravdu jsme. Kdo

si tímto procesem ústavní péče a odloučení od rodiny neprošel nikdy nemůže pochopit o co tu jde a jaké to doopravdy je. Tot' vše. "

2.4 Shrnutí výzkumu

Cílem této práce bylo: *Pomocí kvalitativního výzkumu zjistit, jaká je vnímaná připravenost dospívajících před odchodem z dětských domovů.* Tento cíl jsem dále rozdělila na tři dílčí cíle a otázky, které se týkaly připravenosti dospívajících z dětských domovů na odchod ze zařízení, jejich plánů do budoucnosti a také obav i přání. V následujícím textu vlastními slovy odpovím na otázky výzkumu a shrnu výsledky z obecnější perspektivy. **Tučně jsem v následujícím textu vyznačila podstatné závěry, názory a doporučení vyplývající z poznatků této práce.**

Z hlediska odchodu z dětského domova dospívající chtějí využít podporu zařízení a možnost setrvání v něm po dobu studia (i po dovršení věku 18 let). Snaží se dostudovat své naplánované školy a připravit se na samostatný život. Vnímám, že dětský domov představuje jakési útočiště (domov) pro mladé dospělé na prahu odchodu ze zařízení. Když se ale mezi dospívajícími vyskytnou tací, které láká nějaká touha (např. svobodný život, často život s partnerem), odchází z dětského domova podstatně dříve – často na den 18. narozenin. Těší se na svobodný život mimo zařízení. **V této oblasti bych doporučila upozorňovat dětské domovy, aby se snažili motivovat své svěřence pro další setrvání v DD. Vhodnější totiž je, když dospívající zůstane v zařízení co nejdéle, dodělá si potřebnou kvalifikaci ve škole a dozraje po všech stránkách osobnosti. V takovém případě bude více připravený na budoucí život.**

Dospívající, kteří chtějí co nejvíce využít podpory dětského domova, pokračují ve svém dalším studiu, aby si rozšířili odbornou kvalifikaci. Většinou se jedná o další obor odborného učiliště, někdy ale i o studium vysoké školy. Plánují pracovat v oboru, který si vystudovali. Často se tak jedná o manuální obory. **Dle mého názoru je důležité dospívajícím pomoci a citlivě poradit s výběrem střední nebo i vysoké školy, neboť se bude jednat o obor, ve kterém s největší pravděpodobností budou také pracovat.** Je přínosem, že se dospívající snaží, po dobu svého pobytu v zařízení, chodit na různé brigády, aby si během studia přivydělali nějaké další peníze. Ty si pak snaží šetřit na budoucí život, nebo je využijí jako přilepšení ke každoměsíčnímu kapesnému.

Tím, že dospívající mají zkušenosti s mnoha brigádami – mají tak i zkušenosti se základním hospodařením s penězi. Tato zkušenost se však nikdy nemůže vyrovnat obdobné zkušenosti ze samostatného života. **Je však důležité i nadále dospívající motivovat a podporovat k vyhledávání a docházení na brigády. Jde o velmi přínosný**

zdroj zkušeností do budoucnosti. Jako velikou výhodu i přínosnou zkušenost však vidím v příležitosti startovacích/samostatných bytů v rámci dětských domovů. Dospívající v nich mají příležitost vést si vlastní rozpočet a hospodařit si s penězi. Mají příležitost se tak více rozvíjet a učit samostatnosti. Za měsíční částku si musí zajistit vše kromě nákladů na bydlení (a s ním spojenými energiemi). Díky tomu si musí tvořit měsíční rozpočet a být vykazatelni svému vychovateli. **Byty však nejsou součástí všech domovů. Dle mého názoru by takovéto byty měly být součástí každého dětského domova (přístupné od 16 let). Mohly by tak být významnou pomocí mladým dospělým v procesu osamostatňování se a přípravy na budoucí samostatný život.**

Dospívající se těší na svobodu, na objevování nových věcí a na nezávislý život. Proto také neuvažují o možnostech zprostředkování bydlení, jako jsou například domy na půl cesty nebo azylové domy. Takováto možnost by pro ně znamenala další pravidla a omezení svobody, což nechtějí. Tato možnost přichází v úvahu až když „jde do tuhého“. **Je potřebné dospívající z DD v době jejich pobytu v zařízení průběžně informovat o možnostech pomoci a podpory, které mohou využít. Mnohdy k tomu nemají ani potřebné informace.** Často si dospívající dávají za cíl, že chtějí být lepšími rodiči, než byli a jsou jejich vlastní rodiče. Přejí si založit novou a milující rodinu a s partnerem společně vychovávat děti. Přejí si svým dětem dát bezpečí a lásku, kterou pro svůj vývoj potřebují. Nicméně to může být velice obtížné až nereálné, když nemají ve svém životě vzor fungující rodiny. **Na tento problém je velice obtížné zvolit vhodné řešení. Pomocí může být, když mají děti v dětských domovech ve své rodinné skupince jak paní vychovatelku, tak i pana vychovatele. Obecně jsou ale muži „nedostatkovým zbožím“.**

Tito mladí dospělí mají také strach i obavy z opuštění dětského domova. Bojí se, jak budou samostatný život bez opory domova zvládat. Pro některé z nich je těžké přiznat si, že potřebují pomoc a také si o ní říct. Někteří se bojí vlivu své původní rodiny, že je negativně ovlivní nebo se bojí, že nedokážou správně hospodařit s penězi. **V této oblasti je nezbytné vytvoření pevného a důvěrného přátelství dospívajícího s jinou vyspělejší osobou. Často s vychovatelem nebo jiným zodpovědným a ochotným člověkem, za kterým může mladý dospělý kdykoliv přijít, říct si o pomoc či radu. Díky tomuto blízkém vztahu je pak pro dospívajícího snazší začlenit se do samostatného života. Vhodné je, když toho přátelství trvá několik měsíců a roků před i po ukončení ústavní výchovy.**

Je těžké vymezit, co vše daná „připravenost“ obsahuje. **Každý člověk je individuální bytostí, a proto má i odlišné potřeby a nároky na budoucí samostatný život.** Domnívám se, že skutečnost, že jsou dospívající umístění v dětském domově se v zásadní míře neliší od dětí z běžných rodin v rámci jejich přípravy na samostatný život. Všechny děti stojí před obdobnou těžkou životní zkouškou vstupu do samostatného života. Každý mladý člověk, bez ohledu na zázemí, stojí před několika výzvami: musí si najít vhodnou práci a bydlení, zařídit si nutné úřední věci (související například se změnou trvalého bydliště), naučit se hospodařit s penězi atd.. Rodiče i vychovatelé se svým svěřencům snaží pomoci a připravit je na budoucnost. **Je však na každém dospívajícím, jaké rady přijme a jak se sám zodpovědně na budoucnost připraví.**

Často dětské domovy dospívajícím nabízí nejrůznější přípravné kurzy, poradenství (před odchodem i po něm) i startovací byty ale záleží především na dospívajících samotných, jak daných možností a pomoci využijí. **Nejlepší pro ně je, když mají možnost si vše sami vyzkoušet a v případě potřeby si říct o pomoc. Proto nejde ani tak o specifickou pomoc v přípravě na samostatný život. Rozhodně je důležitý obecně větší zájem o dospívající – jaký je jako jednatelce a specifická osobnost. Mít opravdové a upřímné přátelství je cenné. Z něj pak můžou plynout otevřené diskuse, třeba právě na téma této práce. Dle mého názoru je důležitější větší zájem o tuto cílovou skupinu obecně.** Zjistit si dostatečné množství relevantních informací a udělat si přehled. Je potřebné, aby si vždy „veřejnost“ zjistila a ověřila, co na toto téma je pravda a co už jsou nějaké mýty nebo předsudky.

Závěrem bych dodala, že po sepsání této práce mi vyvstávají dvě základní a podstatná doporučení. **Zaprvé, dle mého názoru je klíčové, aby měl dospívající ve svém životě blízkou osobu, které bude moct důvěřovat, s čímkoliv se svěřit a nebát se přijít o radu. Tento vztah by měl být, pokud možno, co nejdélejší a nejstálejší. Druhou možnou a vhodnou podporu vnímám ve startovacích bytech a pokud možno s co nejdéleším setrváním v dětském domově a využití jeho podpory.**

Záměrem tohoto výzkumu bylo přiblížit problematiku odchodu dospívajících z dětských domovů pohledem účastníků samotných. Ve třech dílčích cílech se skrývají základní témata v oblasti připravenosti na samostatný život. Z těchto odpovědí bude snadnější dospívajícím lépe porozumět a nabídnout jim tak vhodnou podporu a pomoc. Výzkum nabízí vhled do problematiky, který umožní její další hlubší zkoumání.

Závěr

V předkládané bakalářské práci jsem se věnovala tématu a problematice připravenosti dospívajících z dětských domovů na samostatný život. V prvních třech kapitolách práce jsem se věnovala teoretickému vymezení. Jednalo se o zasazení do kontextu základních pojmů problematiky, charakteristiku cílové skupiny práce, dále o oblasti související s tématem dané připravenosti. Předkládaná práce má jistý vztah k sociální práci. Činnost sociálního pracovníka může být velkou pomocí pro dospívajícího. Avšak mezi pracovníkem a dospívajícím musí být vybudovaný důvěrný vztah, aby se mohl dospívající více otevřít a sdílet se svým životem. Díky tomu pak může sociální pracovník nastavit vhodné kroky pro postupnou a náležitou přípravu na odchod z dětského domova.

Cílem této bakalářské práce a výzkumu samotného bylo zjistit, jaká je vnímaná připravenost dospívajících před odchodem z dětských domovů. V této práci jsem se ptala přímo dospívajících dětí před odchodem, jakožto přímých účastníků ústavní péče v dětských domovech a celé této problematiky. Použila jsem kvalitativní metodu sběru dat. Data jsem získávala metodou polostrukturovaných rozhovorů s osmi respondenty z pěti různých dětských domovů. Z odpovědí vyplynulo, že všichni respondenti mají povědomí o všech oblastech připravenosti zmíněných v této práci. Většinou to je právě vychovatelka, za kterou si přijdou o pomoc či radu. Z hlediska budoucího zaměstnání chtějí všichni pracovat v oboru, který studují. Rovněž všichni mají zkušenosti s brigádami, se základním finančním hospodařením a také se základními samostatnými činnostmi jako je vaření, nakupování nebo uklízení. Někteří z respondentů mají možnost bydlet v rámci domova v samostatném/tréninkovém bytě. Tuto možnost označují za velkou pomoc a užitečnou zkušenost pro budoucí život. Respondenti většinou dopředu nevěděli, kdy přesně budou po odchodu ze zařízení bydlet. Také pouze někteří uvedli, že mají v rámci domova možnost individuálního plánování nebo účasti na nějakém kurzu/besedě k tématu připravenosti na odchod z dětského domova. Několik z nich se ohradilo s tvrzením, že tím, že jsou v dětském domově neznamená, že jsou „něco méně než jiné děti“. „Jsou to zkrátka normální děcka, které tak trochu neměli štěstí v lásce.“ Za velice přínosné pokládám odpovědi respondentů v kapitole 2.3.3 „*Doporučení pro ostatní*“.

Všichni respondenti oceňovali pomoc a rady vychovatelů. Také oceňovali možnost bydlení v samostatných bytech pro trénink na samostatný život. Pro mnohé je důležitější si věci prakticky vyzkoušet, a nejen o nich mluvit. Důležité je, nebát se říct si o pomoc nebo o radu. Někteří respondenti vyjádřili, že to, že jsou umístěné v dětském domově neznamena, že jsou něco méně. Chtějí, aby se k nim přistupovalo jako k „lidem ze slušné společnosti“, aby to zkrátka nebyla jen nějaká zvířátka, na které se dívá jako v zoologické zahradě.

Závěrem bych konstatovala, že problematika odchodu z ústavní péče a vstupu do samostatného života je velice náročnou a problematickou oblastí, která si zaslouží náležitou pozornost. I přes to, že je daná problematika poměrně známá a rozsáhlá, není stále podchycená, a proto by se jí i nadále měla věnovat náležitá pozornost. Dle mého názoru by se další pozornost a práce měla zaměřit přímo na řešení problému, než na sledování problémů a bariér, které jsou poměrně dobře i podrobně zpracované.

Dále by práce mohla sloužit jako zdroj a přehled informací pro zájemce o problematiku opouštění ústavní péče. Práce slouží k podhalení pocitů, které v sobě skrývají dospívající těsně před odchodem z dětských domovů. Jedná se také o základní přehled klíčových oblastí vztahujících se k tématu připravenosti. V neposlední řadě může práce posloužit pro další výzkum vztahující se k této oblasti.

Zdroje

BĚHOUNKOVÁ, Leona. Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči. Vyd. 1. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. 208 s. ISBN 978-80-87652-87-9.

DEJME DĚTEM ŠANCI o.p.s.. DEJME DĚTEM ŠANCI o.p.s. [online]. Copyright © 2011 [cit. 04.03.2021]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/>

DISMAN, Miroslav a Univerzita Karlova. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 2000. s. [1a]. ISBN 978-80-246-0139-7. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ac8f86a0-d9ed-11e2-a0b3-5ef3fc9bb22f>

GOODKIND, Sara, Lisa A. SCHELBE a Jeffrey J. SHOOK. Why youth leave care: Understandings of adulthood and transition successes and challenges among youth aging out of child welfare. Ideas [online]. Elsevier, 2011 [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://ideas.repec.org/a/eee/cysrev/v33y2011i6p1039-1048.html>

GOTTWALDOVÁ, Martina. a kol.. Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: Metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J.J.Pestalozziho Chrudim [online]. Chrudim, 2006, Centrum J. J. Pestalozziho, o. p. s. [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/567106-Dlouhodobá-priprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>

Hope and Homes for children: Ending institutional care: Questions & Answers [online]. United Kingdom: Hope and Homes for children, 2016 [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.hopeandhomes.org/wp-content/uploads/2016/12/DI-Myth-Buster-QA.pdf>

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2016. s. [1a]. ISBN 978-80-262-0982-9. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:51ffc900-ef06-11e8-8d10-5ef3fc9ae867>

CHRENKOVÁ,, Monika. SOCIÁLNÍ PRÁCE S RODINOU [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Fakulta sociálních studií, 2015 [cit. 2021-03-19]. ISBN 978-80-7464-809-0. Dostupné z: <https://dokumenty.osu.cz/fss/publikace/socialni-prace-s-rodinou.pdf>

IPSOS: Integrace dětí z dětských domovů do společnosti: *Co potřebují k tomu, aby nespadly na dno společnosti? Jaké mají představy a jaká je realita?* [online]. Ipsos, 2015 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: https://www.ditearodina.cz/images/soubory/ke-stazeni/vyzkumy/Pruzkum_Integrace-deti-z-detskych-domovu-do-spolecnosti.pdf

JANSKÝ, Pavel. Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 292 s. Recenzované monografie; 52. ISBN 978-80-7435-534-9.

Juventas: It is hard when when the doors closes behind you: Leaving institutional care [online]. NGO “Juventas”, 2015 [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.unicef.org/montenegro/media/2641/file/MNE-media-MNEpublication26.pdf>

KOVAŘÍK, Jiří a kol. Náhradní rodinná péče v praxi. Vyd. 1. Praha: Portál pro Středisko náhradní rodinné péče, 2004. 167 s. ISBN 80-7178-957-7.

KUBÍČKOVÁ, Hana. Dítě – rodina – instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. 116 s. ISBN 978-80-7464-017-9

LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. Psychická deprivace v dětství. 3., dopln. vyd. Praha: Avicenum, 1974. 397, [2] s.

MAJEROVÁ, E., D. TULISOVÁ a H. PACNEROVÁ. Sociální pracovník v institucionální výchově dětí a mládeže. Sociální práce [online]. 2020 [cit. 2021-03-16]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/socialni-pracovnik-v-institucionalni-vychove-deti-a-mladeze-dd-dgu-ddss-vum-svp/>

MĚRKOVÁ, Barbora a Radim SEDLÁČEK. Příručka pro děti odcházející z dětských domovů nebo pěstounské péče [online]. Centrum J. J. Pestalozziho, Chrudim 2017 [cit. 2021-03-10]. Dost. z: <https://www.nadacesirius.cz/soubory/projekty/pestalozzi/prirucka-pro-odchazejici.pdf>

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006. s. [1a]. ISBN 80-247-1362-4. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:23a880d0-87c9-11e5-bf6c-005056825209>

NOVOTNÝ, Jan Sebastian. Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015. 223 stran. ISBN 978-80-7464-700-0.

OPRAVIL, Milan. Ředitel DD Telč. Mýty o ústavní výchově. Učitelké noviny [online]. 2011(08) [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5768>

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006, ©2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.

SKP: Metodika: sociální práce s mladými lidmi opouštějícími náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu. SKP-CENTRUM, o.p.s. [online]. 2019 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.skp-centrum.cz/files/77edd853c1b1291c2b20ca36aa1e7417.pdf>

SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 147 s. Psyché. ISBN 978-80-247-4042-3.

ŠTIKOVÁ, Gabriela, Dominika ŠENKOVÁ a Marcela BELICOVÁ. Fenomén dítěte v systému – péče o ohrožené děti a jejich nejvyšší zájem. Sociální práce [online]. 2021 [cit. 2021-03-16]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/fenomen-ditete-v-systemu-pecce-o-ohrozene-deti-a-jejich-nejvyssi-zajem/>

VOCILKA, Miroslav. Dětské domovy v České republice: (charakteristika jednotlivých dětských domovů). Praha: Aula, 1999. 268 s. ISBN 80-902667-6-2.

Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákony pro lidi – Sbíрка zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 13.02.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. Zákony pro lidi – Sbíрка zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 13.02.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník (nový). Zákony pro lidi – Sbíрка zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 13.02.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=%C2%A7%20972%20odst.%201>

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Marika Horáková
Škola, fakulta, katedra, obor:	Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra křesťanské sociální práce, Obor Charitativní a sociální práce
Vedoucí práce:	Mgr. Pavlína Jurníčková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021
Název práce:	Připravenost dospívajících z dětských domovů na samostatný život
Název v angličtině:	How are adolescents from orphanages prepared for independent life outside the home
Anotace práce:	Bakalářská práce, s názvem „Připravenost dospívajících z dětských domovů na samostatný život“, se zabývá problematikou odchodu dospívajících z ústavní péče. Zaměřuje se na oblast připravenosti dospívajících z dětských domovů na samostatný život. Na základě teoretické i praktické části tuto připravenost vysvětluje a popisuje. Práce zahrnuje kvalitativní výzkum – rozhovory s dospívajícími dětmi, které v blízké době čeká odchod z dětského domova.
Klíčová slova:	dětský domov, samostatný život, odchod z ústavní péče, připravenost na samostatný život
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis entitled „How are adolescents from orphanages prepared for independent life outside the home“, deals with the issue of adolescents leaving institutional care. It focuses on the area of readiness of adolescents from children's homes for independent living. Based on the theoretical and practical part, the concept of readiness is explained and described. The thesis includes qualitative research - interviews with adolescents who are about to leave the children's home in the near future.
Klíčová slova v angličtině:	children's home, independent living, leaving institutional care, readiness for independent living
Rozsah práce:	53 s.
Jazyk práce:	Český jazyk